ސަލާމަތްކަމަށް އެދޭ މީހާއަށް

އޮތް ސުންނަތުގެ

ވަސިއްޔަތެއް

ފޮތް ލިޔުއްވީ :

ފަޟީލަތުއްޝައިޚް ދުކްތޫރު

ޢަބްދުއް الله ބިން ޢަބްދުއް ރަޙީމް އަލްބުޚާރީ حفظه الله

މަދީނާގެ ޖާމިޢަތުލް އިސްލާމިއްޔާގެ ކުއްލިއްޔަތުލް ޙަދީޘްގައި
ކިޔަވާދެއްވާ މުދައްރިސެއް.

ތަރުޖަމާ ކުރީ :

އަބޫއަނަސް މުޙައްމަދު ޙަސަން

بسم الله الرحمن الرحيم

މުޤައްދިމާގެ ބަސް

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُه وَنَسْتَعِيْنُه وَنَسْتَغْفِره ونَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَه ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَه إِلا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُه وَرَسُوْلُه

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ) [آل عمران : **١٠٢]**

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا) [النساء: **١]**

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا) [الأحزاب : **٧١]**

أما بعد:

الله ﷻ ދީނުގެ އަސާސަކީ އެންމެހައި ރަސޫލުން ގެނައިއްސެވި ތައުޙީދުގެ އަސާސެވެ. އެއީ الله ވަޙީދުކުރެއްވުމާއި އަންގަވާފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ.

﴿ وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ فَمِنۡهُم ﴾ **[**النحل : **٣٦]** ***"ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންއިލާހު ކޮންމެ***

އުއްމަތަކަށް ރަސޫލެއް ފޮނުއްވީމެވެ. އެއީ، ތިމަން الله އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށާއި، އެހެނިހެން އެންމެހައި އަޅުކަން ކުއްތަން ކުރެވޭ ތަކެތިން ދުރުވުމަށެވެ." އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް الله ފޮނުއްވި ނަބިއްޔާ ﷺ އަހަރުމެންނަށް އެންމެ ފުރަތަމަ ގޮވައިލެއްވި ތައުޙީދުގެ އަމުރުކުރެއްވެ. އަދި ހަމައެކަނިން ކޮންމެ ޝަރީޢަތެއްގައި ވެސް الله ޢުބޫދިއްޔަތުން ވަޞިއްޔަތްތަކުގައި ކުރައްވައިފައެވެ. އަހަރުމެންގެ މި އުއްމަތަށް އެކަލާނގެ ކުރައްވާފައިވާ ވަޞިއްޔަތްތަކީ ތެރޭގައި އެކަލާނގެ ވަޞިއްޔަތްކުރެއްވި އެވެ. ﴿ وَأَنَّ هَـٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (١٥٣) ﴾ [الأنعام : ١٥٣]

"އަދި މިއީ ތިމަން އިލާހުގެ ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގެވެ. ފަހެ، އެމަގަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަބާވާށެވެ. އެހެން މަގުތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ތަބާ ނުވާށެވެ. އެހެނީ ތިމަން އިލާހުގެ ސީދާވެގެންވާ ތެދުމަގުން ތިޔަބައިމީހުން ވަކިވަކިވެގެން ހިނގައި ގޮސްފާނެއެވެ. އެކަންކަމަކީ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަލާނގެ ވަޞިއްޔަތް ކުރައްވައިފިއެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ތަޤްވާވެރިވުމަށެވެ."

ވަޞިއްޔަތް ބޭނުމުން އެއީ މުހިންމު ކަލާމެއް ގޮތުގައި ފާޅުކުރެވޭ އަދި ވަޞިއްޔަތް ކުރެއްވީ ވަރަށް މުހިންމު ވާހަކައެއްގެ މައްޗަށެވެ. މި ނަބިއްޔާގައި الله އަހަރުމެންނަށް އެވަޞިއްޔަތްތަކުގައި ދުރުވެގެންވާ އަޅުކަމެއް

ކުރެއްވާފައިވާ ވަސިއްޔަތެއްކަން ނަބިއްޔާ ﷺ އަހަރުމެންނަށް ވަސިއްޔަތްކޮށް ކުރެއްވިއެވެ.

ހަދީޘް ކުރެއްވި އެވެ. العِرْبَاضِ بنِ سَارِيَة ﵁ ރިވާކުރެއްވާފައިވާ މަޝްހޫރު ހަދީޘްގައިވެ އެވެ. (أُوْصِيْكُم بِتَقْوَى الله وَ السَّمْع و الطَّاعَة فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشُ مِنْكُم مِنْ بَعْدِيْ فَسَيَرى اِخْتِلاَفًا كَثِيْرَة. فعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ خُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي، تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهاَ بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتُ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ)[1] "الله އަށް ތަޤުވާވެރިވުމަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވަސިއްޔަތްކޮށް ކުރަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިންނަށް އަޑުއަހައި ކިޔަމަން ވާށެވެ. ތިމަންނަބިއްޔާއަށް ފަހުގައި ދުނިޔެމަތީގައި ދިރިއުޅޭ މީހާއަން ގިނަގުނަ ޚިލާފުތަކެއް ފެންނާނެ އެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވަނީ ތިމަންނަބިއްޔާގެ ސުންނަތެވެ. އަދި ހިދާޔަތްލިބިގެންވާ ޚުލަފާއުއްރާޝިދީންގެ ސުންނަތެވެ. އޭގައި ހިފަހައްޓާށެވެ. އަދި ކޮޅުދަތްތަކުން އޭގައި ބާރަކަށް ހިފަހައްޓާށެވެ. އަދި އައުކަންތަކާ ދުރު ސަމާލުވެ ތިބޭށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން ކޮންމެ އައުކަމެއް އެއީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ބިދުޢައެއް މަގުފުރެދުމެކެވެ." الله އަށް ތަޤުވާވެރިވުމަށާއި، ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތުގައި ދެމިހުރުމަށް އަދި ހަމަ އެފަދައިން ސަހާބިންގެ

---

[1] أبوداود (السنن) (٥ رقم ٤٦٠٢)، الترمذي (الجامع) (٥ رقم ٢٦٧٦)، ابن ماجه (السنن) (١ رقم ٤٣ - ٤٤)، أحمد (المسند) (٤ رقم ١٢٦)، ابن حبان (الصحيح) (١ رقم ٥ - الإحسان) އަދި އެހެން އިމާމުން ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ.

ސުންނަތުގައި ދެމިހުރުމަށް ރަސޫލު الله ﷺ އުއްމަތަށް ވަޞިއްޔަތް ކުރައްވައިފައެވެ. މާނައަކީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި އުއްމަތުގެ ސަލަފުން ހިނގައިން ދެމިހިއްޓެވި ގޮތުގައި ޤާއިމުވުމަން ވަޞިއްޔަތް ކުރައްވައިފައެވެ.

العِرْبَاضِ بنِ سَارِيَةَ ﷺ ގެ ޙަދީޘާ ގުޅިގެން الإمام البغوي (شَرحِ السُّنَّة)[1] ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ޙަދީޘްގައި ހަވާނަފްސާއި، ބިދުޢަ ފާޅުވާނެކަމުގައި އިޝާރާތް ކުރައްވާފައިވެއެވެ. وَاللهُ أَعْلَمُ، އަދި ނިޔަތުގައި އަ ނަބިއްޔާގެ ސުންނަތުގައި ޤާއިމުވެ ޚިލާފަށާއި ފުރަތަމަ ޚަލީފާއިންގެ ސުންނަތުގައި ވީ އެންމެ ބޮޑު ކަމަށް ފުރިހަމަ ކަމާއި ހިތްހަމަޖެހުން ލިބިގެން އަޅުކަންކުރުމާއި ގުޅިފައިވެއެވެ. އަދި އެއާ ހިލާފުން، ދީނަށް އަލަށް އުފެދިފައިވާ ބިދުޢަތަކާ ދުރުވުމަށް އަޅުކަންކުރުމާއި ގުޅިފައިވެއެވެ."

الإمَامُ ابنُ قُدَامَة رحمه الله (ذَمِّ التَّأوِيْل)[2] ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަމިއްލަ ސުންނަތުގައި ހިފެހެއްޓުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިން ނަބިއްޔާގެ ޚަލީފާއިންގެ ސުންނަތުގައި ހިފެހެއްޓުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ދީނަށް އަލަށް ގެނެވޭ އެންމެހައި ކަންކަމާ އަދި ބިދުޢަ ކަމެއް ވާތީ މަގުފުރެދުން ކަމުގައި ޝަރުޢު ޢަމަލުކުރާފައިވެއެވެ. އެ އެންމެހައި ކަންކަމާ އެ ކަލެއްގައި ނަބިއްޔާއަށް ތަބާ ނުވެވޭ އަދި

[1] (١ - ٢٠٦)

[2] (رقم ٢٠٩ - ٢١٠ ص ١٠٦ - ١٠٧)

ނަބިއްޔާގެ ސަޙާބީންގެ ސުންނަތައް ތަބާވެ ނުވެވޭ އެންމެހައި ކަންކަމެވެ."

މިފަދައިން ސުންނަތުގައި ދެމިތިބުމަކީ މި އުއްމަތުގެ ޙައްޤު މަންހަޖުގެ އަހުލުވެރިން ކުރިމަތިވާ ސަލަފިއްޔަތު، އަދި ސަލަފީ ދަޢުވަތުގެ އަސާސެވެ.

މިމަންހަޖުގެ އަހުލުވެރިން ދުވަސްވަހު ދެއްވާފައިވާ އެންމެހައި ވަޞިއްޔަތް ތަކުގައި ދެމިތިބުމަކީ ސަލަފިއްޔަތުގައި ޤާއިމްވެ ހުރުމުގެ މަޤްޞަދު ގެނުވާ އިތުރު ބާރުއަޅުއްވައި ދެއްކެވެ.

އެގޮތުން فَضِيْلَةُ الشَّيْخ الدُّكْتُوْرُ عَبْدُ الله بِنْ عَبْدُ الرَّحِيْم البُخَارِيْ – حَفِظَهُ الله– ލިޔުއްވާފައިވާ ފޮތް "ސަލަފުވެރިކަމަށް އެދޭމީހާއަށް އޮތް ސުންނަތުގެ ވަޞިއްޔަތްތައް" މި ފޮތް އެންމެހައި ފަރާތްތަކަށް އިރުޝާދުގެ މައިދާނުގައި އަދި ބަދަލުގެ މައިދާނުގައި އިތުރަށް ދެމިތިބުމަށް ފާސްކޮށްދޭން ދިވެހި ބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރީމެވެ.

وَ صَلَّى اللهُ وَ سلَّمَ وَ بَارَكَ عَلَى رَسُوْلِه اللهِ و عَلَى آلِهِ و صَحْبِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلى يَوْمِ الدِّيْن، و الحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالمِيْنَ.

أَبُوْ أَنَسْ مُحَمَّدُ حَسَن

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُه وَنَسْتَعِيْنُه وَنَسْتَغْفِره ونَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَه ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَه إِلا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُه وَرَسُوْلُه، صلى الله عليه و على آله وصحبه و سلم.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾[آل عمران : **١٠٢]**

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [النساء: ١**]**

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾ [الأحزاب : ٧١**]**

أما بعد:

فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيْث كِتَابُ الله تَعَالى، وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْي مُحَمَّدٍ ﷺ، وَشَرُّ الأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُل مُحْدَثَةٍ بِدْعَة، وَكُل ضَلاَلَةٍ فِي النَّار، وبعد :

ތަން، މިމަޤުސަދުގައި ދެވޭ ތަރުޖަމާ "ސަޤާފަތްކަމަން އޫނު މީރާއަން އޮތް ސުންނަތުގެ ވަބިދުޢަތްތަކަށް"، الله ގެ ހަޟްރަތުގައި އަހަރެމެން ދުޢާ

ދަންނަވަނީ، އަހަރެމެންނާއި އަދި އެންމެހައި މުސްލިމުންނަށް އެކަލާނގެ ކުރަދުންވަންތަކަމުން ތައުފީޤު ދެއްވުމަށެވެ.

މިތަނުން ހާސިލުވާ ތިން އެންމެހައި އަހުރުންނާވެ އެކަކަށްވެސް ވަންހަނާ ވެގެން ނުވާނެކަމަތިގެން، ހަނދުމަކުރުމުގެ ދުނިޔާވީކަން އިނގޭނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ އެކަލާނގެ ބާވައިލެއްވި މަތިވެރިވެގެންވާ ގުރުއާނުގައި ވަޙީކުރައްވާފައިވާ އެވެ. ﴿ وَٱلۡعَصۡرِ ۝١ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ۝٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ۝٣ ﴾ [العصر:١-٤] "ޒަމާން ގަންދެއްވަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އިންސާނާ ވަނީ، ގެއްލުމެއްގައިކަން ކަށަވަރެވެ. އީމާންވެ، ޞާލިޙު އަމަލުތައްކޮށް އަދި އެކަކު އަނެކަކަށް ޙައްޤަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށް، އަދި އެކަކު އަނެކަކަށް ކެތްތެރިވުމަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށްއުޅޭ މީހުން ފިޔަވައެވެ."

އީމާންކަމުގެ އަޚްލާޤީންނާއި ތަޤްވާގެ އަޚްލާޤީން އަދި ޞާލިޙް މުސްލިމުންގެ އެންމެ ފާޑުކަންބޮޑު ސިފަތަކުގެ ތެރޭގައި އެބައި މުއުމިނުންނަކީ އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ހެޔޮކަންތަކަށް ވަޞިއްޔަތްތެރިވާ ބައެކެވެ. އަދި އެއްބަޔަކު އަނެއްބަޔަކަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށް ކަންތައް ބަޔާނެވެ. މިފަދައިން مُعاذُ بِنْ جَبَلٍ ﷺ - الإمامُ البُخاريْ ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘުގައިވާ ފަދައިން-

ކައިރީގައިވާ ގޮތް ތަޢުލީމުދެއްވިންނަން ވިދާޅުވި އެވެ. (اِجْلِسْ بِنَا نُؤْمِنُ سَاعَةً) "އީމާންކަމަށް ހިނދުކޮޅެއް ތަރާކާތްލުމަން އަހަރުމެންނާ އެކުގައި އިށީންނާށެވެ." މާނައަކީ : الله ﷻ ގެ ވަޙީން ހަނދުމަ ކުރުމަށްޓަކައި، އަދި الله އަށްޓަކައި ހަނދުމަކުރެއްވުމަށް، އެހިނދުގައި އެބައިމީހުން الله ﷻ އަށް ޝުކުރު އީމާންކަން އިތުރުވެގެން ދިޔުމެވެ."

އެބައި މީހުންނަކީ، އެކަކު އަނެކަކަށް ހުރަސްއަޅާލައްކާގައި ހިތާމަތަކާއި ދީނުގައި ތަމިހުރުމަކާއި ސަޙާބީބޭކަލުން ހުރިމަން ވަސީލަތްތަކަށް މީހުންނެވެ. އެބައި މީހުންގެ ތެރެއިން އެކަކަން، އެބައި މީހުންގެ އަޚްއެގެ ފަރާތުން ދީނުގައި ޘާބިތުކަމާއި ފުރިހަމަކަމާއި ބަދަހިކަމާއި ހިނދުގައި އޭނާގެ އަރިހަށް ނަސޭހަތްތެރިވެ، ވަސީލަތްތައް ފޯރުކޮށްދިނެވެ.

މިގޮތަށް މިބާރުތަކުގެ، أَبُوْ مُوْسَى الأَشْعَرِي ﷺ، عَامِرُ بِنْ عَبْدِ القَيْس އަށް ލިޔުއްވި ވަސީލަތަށް ހިފާނު އެވެ. الإِمَامُ ابْنُ أَبِيْ شَيْبَة (المصنف)[1] ގައި މި ވަސީލަތް ރިވާކުރައްވާފައިވެ އެވެ. أَبُوْ مُوْسَى الأَشْعَرِي އެ ވަސީލަތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއަށްފަހު ބަލާށެވެ. އަހަރެން މިޤާމަށް ކުރީގައި ތިޔާ ޖެހިލާ ހުންނަވި ގޮތަކީ ދުނިޔެއާއެކުވެސް ބަހުރު ކުރާށެވެ. ތިޔާ ބަހަށްވެ ވަގެއްވިޔަސް ކަމަށް ރަބްބު ބިރުވެރިވާށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔާ ކުރީގައި ދުނިޔެ ދެމިހުރީ ޖެހިލާފައިވާ ގޮތުން

---
[1] رقم (٢٤٨١٨)

ހުންނަވިކަމުގައި ވާނަމަ، الله އަށް ބަރޯސާވެވެއިގެން، އެގޮތުގައި ޤާއިމުވެ ވަޑައިގެން ހުންނަވާނެވެ. މިބާ އެގޮތާއި ޚިލާފަށް ބަދަލުވެވެއިގެންދިޔާ ނަމަ، ފަހެ، މިބާ الله އަށް ބަރޯސާވެވެއިގެން އެގޮތުގައި ދެމިހުންނެވުމަށް އަނބުރާ އެގޮތަށް ރުޖޫޢަވެވަޑައިގަންނަވާނެވެ." ވާހަކައީ : އަހަރެމެންނަށް އެނގިފައިވާ ގޮތުގައި މިބާ ކުރިމަތި ދެމިހުންނެވި ގޮތަށް ރުޖޫޢަވެވަޑައިގަންނަވާނެވެ. އެއީ ސުންނަތުގައި، الله ގެ ދީނުގައި ދެމިހުރުމަށް ތާއިމުވެ ހުންނަވުމެވެ.

މިފަދައިން އެބޭކަލުން އަހުންގެ ހާލުގައި ބައްޔެއް އަދި ދީނުގައި ކޮށްތިރިވެވަޑައިގަތުމަން ވަސިއްލަތް ކުރައްވައެވެ.

އެންމެހައި އަހުރެމެންވެ. މިސްކީނުންނަށް ޔާރަބް، ބައްޔާންވެގެންވާ ތިބެނަން ހަމަކަށަވަރުން ބާރުގެ އަހުރުމެން ބައްޔާ ގޮތުގައި ދެމިހުރި މިސްކީނުން އެކަށް އަނގަބަހުން ވަސިއްލަތް ކުރެއްވީ ނުކުރަން އެވެ. އަދި އެއާއިކުގައި ބާރުގެ އަހުރުމެން ދަސްކޮށް ކުރެވުންތެރި ދުއާގިން އެކަށް އަނގަބަހުން ވަސިއްލަތްކުރެއްވުން އެއް އެންމެހައި މަގުތަކެއް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެ. މިގޮތުން الإمَامُ ابنُ القَيِّمِ رحمه الله (الفَوَائِد)[1]

[1] (ص ٦٠)

ގައި ވިދާޅުވެފައިވާ އެވެ. "އިޖްތިމާޢީ ދިރާސާތަކުގެ ތިޔާސީތަކަށް
އަދުލުވެރިން ސުވަރުގޭގެ ދޮރުމަތީގައިވެސް، މީސްތަކުންނަށް އެބައިމީހުންގެ
ބަސްތަކުން އުސްވަރުގެއަށް ވަނުމަށް ދަޢުވަތުދެއްވެ. ހަމަ އެހިނދުގައި
އެބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކުން މީސްތަކުންނަށް ނަރަކައަށް ދަޢުވަތު ދެއެވެ.
އެބައިމީހުންގެ ބަސްތަކުން ކޮންމެ ފަހަރަކު އަސްނާނާ ބުނާ އިރު،
އެބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކުން ދައްކުވައިދޭނީ އެގޮތެއް އަމަލު ނުކުރުމަށެވެ.
އެބައިމީހުންގެ ފަރާތުން އަޑުއަހާނެއެވެ. ފަހެ، އެބައި މީހުންގެ ބަސްތަކަކީ
އެއީ ޙައްޤުކަމުގައި ވާނަމަ އެއަށް އެއްވެ ފުރިހަމަ އިޖާބަދޭން ބަދަލަކީ
އެބައިމީހުން ކަމުގައިވާނެ އެވެ. އެބައި މީހުންނަކީ ބޭރުފުށުން ފެންނަ
ޝޫރާއިގައި މަގުދައްކައިދޭ ބަހެއްކަމެވެ. އެހެންނަމަ ބަޔަކު ކަމުގައި
އެބައިމީހުންނަކީ ހަރުފުމަޔިން މީސްތަކުން އެކަށައި ކުރުވާ ބަހެކެވެ."
އެބައިމީހުންނަކީ ހައްޤު އަދުލުވެރިންގެ މަދަރުސާ މަގު ބަސްދަކުރާ ބަހެކެވެ.
އެހެންވެމުން ފުރުގައިގެ ވަށްމަތިކަގައި ހަރުފުޒުމުގައި ދިރިއުޅޭ
އަދުލުވެރިން އެންމެ މުހިއްމު ކަމެއް ތަންފީޒުކުރީ އެކަކު އަނެކަކަށް
ވަސިއްޔަތްކުރުމުގެ މަޢުލޫމާތެވެ. އެކަކު އަނެކަކަށް އަހަރެމެން ކިޔާ
ބޭނުކަން ވަސިއްޔަތް ކުރަންޖެހޭނޫ އެވެ؟ އެކަކު އަނެކަކަށް އަހަރެމެން
ކިޔާބޭނުކަން ހަނދުމަ ކުރަންޖެހޭނޫ އެވެ؟ ފަހެ، ހަނދުމަ ކޮށްދިނުމަކީ
މުއުމިނުންނަށް މަންފާކުރާނެ ކަމެކެވެ.

މިއަދު މިމަޖުލިސްގައި "ސަލާމަތްކަމަށް އެދޭ މީހާއަށް އޮތް ސުންނަތުގެ ވަސިއްޔަތްތައް" ދެވޭ ދަރުސެއް،[1] އެންމެހައި ފަރާތްތަކަށް އެނގިގެންވާ ފަދައިން، ވަސިއްޔަތެއް ދެވުނީ ނުހަނު މުހިންމު ވެގެންވާ ކަމަކަށެވެ. ވަޤުތުގެ ދަތިކަމާއެކުގައި އަޅުގަނޑު ބޭނުންވާ އެންމެހަމަ ކަންތަކާ ބެހޭގޮތުން ވާހަކަދެއްކުން އެއީ ކުރުކޮށް ކަމެއް ނޫނެވެ. ޢަރަބި ބަހުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ފަދައިން "އަތްކުރީގައި އަގުހުރިވާ އުޅަބަން އަދުން ޚިޔާރު މިންވަރު ފެނިގެންވޭ" އެވެ. އަހަރެމެން އެކަކު އަސްކަކަން ހަނދުމަކޮށްދިނުން إِنْ شَاءَ اللَّهُ އެއީ، بِإِذْنِ اللَّهِ، މިކަމަށް ފުދޭނެ މިންވަރެއް ކަމުގައިވާނެ އެވެ.

އެންމެހަމަ އަރުވަނީ. މި ވަސިއްޔަތްތަކުގެ ތެރޭގައި:

---

[1] މި ދަރުސް ދިރާއްވަނީ ހިޖުރީގެ ٢٤ ޝަޢުބާނު ١٤٣٢ ވީ އާދިއްތަ ދުވަހުގެ ހަވީރު ނަމާދަށް ފަހުގައި އެވެ. އެއީ އަހަރެން ޖަޒާއިރުން ކައިރި ދަރުބުގައި، އުޅުއްވުމުގެ ހަމަ އަށް ފަސްދުވަސް ސިޓީގައިވާ "أول نوفمبر" މިސްކިތުގައެވެ.

(دار الفضيلة) ގައި އުޅޭ ދިނީ ޢަލިމުން ދީނީ ބައްޔަކު ފައިދާކޮށްދިނުމަށްޓަކައި މި ދަރުސް ލިޔުން، ތަރުޖަމާ ކުރުމުން، އުސްތާޛުން އެއްބަސްވުމަށް ޢިލްމީ ދިރާސާ. އަޅުގަނޑަށް މިސްކިތުގެ މުޤައްދިމަ ވެއްޖެ ކަމުގައި އެދެވުނީ ޖަޒާއަށް ﷲ ހަޟްރަތުން އެދި ދަންނަވަމެވެ. ހަމަހަމަކުރުން އަރާރަސްގައި ދިހަވަރަކަށް ދެއްވާ ޝިފާއެވެ.

١. اللهُ އަށް ފާޅުގައި އަދި ސިއްރިޔާތުގައި ތަޤުވާވެރި ވުމުގައި ދެމިހުރުން.

މިއީ اللهُ ﷻ އެންމެ ކުރީގެ މީސްތަކުންނަށް އަދި އެންމެ ފަހުގެ މީސްތަކުންނަށް ކުރައްވާފައިވާ ވަސިއްޔަތެކެވެ. ﴿ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ ﴾ "އަދި ހަމަކަށަވަރުން، اللهُ އަށް ތަޤުވާވެރިވުމަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިން ފޮތް ލިބުނު މީހުންނަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންނަށް، ތިމަންއިލާހު ވަސިއްޔަތް ކުރައްވައި އެންގެވީމެވެ." ފަހެ، މިވަސިއްޔަތަކީ އެންމެހައި މީސްތަކުން ބާރުއަޅާ މަސައްކަތްކުރަންޖެހޭ ވަސިއްޔަތެކެވެ. އެންމެހައި މީސްތަކުން ފާޅުގައާއި ސިއްރުގައި އެކަށީގެންވާ ތަޤުވާވެރިވުމެވެ. އަޅުކަން ބުނާ އެންމެހައި ބަސްތަކާއި އަދި އަޅުކަމުގެ ޢަމަލުތަކުގެ ވާޖިބުވެގެންވާ އެންމެހައި ކަންކަމުގައި އެކަށީގެންވާ ބިރުވެތިވުމެވެ. އަޅުކަމުގެ އެންމެހައި ރުކުނުތަކުގައާއި، ބަސްތަކުގައާއި، ޢަމަލުތަކުގައި، ޤަލްބުގައިވާ އެންމެހައި ކަންތަކުގައާއި، އެހެން މީސްތަކުންނަށް ގުޅުމުގައާ ކަންތަކުގައާއި، ޙުޤޫޤުތަކާއި ދޭތެރޭގައި ވެސް اللهُ އަށް ބިރުވެތިވުމެވެ.

شَيْخُ الإِسْلاَمِ الإِمَام ابنُ تَيْمِيَّةَ ﵀ (قَاعِدَة فِيْ أَنْوَاعِ الإِسْتِفْتَاح فِي الصَّلاَةِ)[1]

ވިދާޅުވެފައިވާ އެވެ. "އިސްތިފްތާޙާ ހަމްދުވެގެންވާ އަނިޔާވެރި، ޘާހިރު

މިޒާތްގެ ގޮތުގައެވެ. އަސްޙާބީ، އިތުރު ނަމް މިޒާތްގެ ގޮތުގައި އެނާވާ

އެވެ. އަދި އެނާއަށް އެނާގެ ހިތްއަދު ނުބައި ކަންކަމަށް ވުނިބެގެންދާ

މިޒާތްގެ ގޮތުގައެވެ. ތަން، އެނާއަށް ތާއަބަދަލް އެނާގެ ޤާހިރުކަން

ޤިރުވައިދުން ޝަރީޢަތް އިތުރު ބޭނުންވެގެންވާ އެވެ. އަދި އެނާ

ތަޢިވުދުގާއި، ތަތިވުދުގާއި، ތުހުމާއި، ކަންޝަރަށް ކުތުދުގާއި،

ކަންޝަރަށް ދުކަންތުދުގާއި، ކަދަކުތުމާއި ކަދަކުތުމުން އެއްޗަކާ ވުދުގައި،

މި އެންމެހައި ކަންޝަރުގައި ޖަދުތުވެރިވުމަށް އިތުރު ތިބެންޖެހެއެވެ. އެނާ

އެއިގެންވާ އެންމެހައި ކަންޝަރުގައި އަދި ބޭނާ އެންމެހައި ބަސްޝަރުގައި

އަނިޔާވެރިކަމުން ވަދިވެ ޖަދުތުވެރިކަމުގައި ހުތުމަށް އިތުރު ބޭނުންވެ

އެވެ. ހަމަކަނަވަތުން الله އަ މިހަކަން ޝަރީޢަތް އިތުރުވެއި، ޝަރީޢަތް

ޖަދުތުވެރިކަން ނުރެއްވާ ނަމަ، ހަމައަހީނުން ވެސް އަ އިސްތިފްތާ

އެހިނދުގައި ވާހީ ސިފަތްތަކާ މަގުން އެއްޗަކާވެ ޤާހިރުކަމާއި

އަނިޔާވެރިކަމުގައެވެ."

މިހެންވުމުން، މިއީ ތަނާ، އިސްތިޢާޛަށް ނުރައްކާތެރި ކަމެކެވެ.

ކޮންމެހެންވެސް الله އަށް ބިރުވެތިވާން ޖެހެވެ. އަހަރުމެންގެ އަމިއްލަ

ނަފްސާއިމުދަލާއި ބަލަން ޖެހެއެވެ. އަހަރުމެންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުން

[1] (ص ٤٠)

ޠާހިރުކަން ދިރުވަން ޖެހެއެވެ. އަހަރުމެންގެ ރަށްވަތްތެރިންނަށްވުރެ ކުރިން، އަހަރުމެން ފުރަތަމަ ޢަދުލުވެރިވާންޖެހެނީ އަހަރުމެންގެ ޢަދުއްވުންގެ މައްޗަށެވެ. ކައިރީގައިވާ މީހާއަށްވުރެ ކުރިން ދުރުގައިވާ މީހާއަށެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށްވެސް ޢަދުލުވެރިވާންޖެހެއެވެ.

✵ ✵ ✵ ✵

٢. އިންސާނާއި އަޅުކަމުގައި اللهއަށް ކުރާ ކަމާ ބަލައިގަތުމަށް ޝަރުޠުތަކުގެ މައްޗަށް ވާޖިބު ކުރައްވާފައިވާ ކަންކަމުގައި ޢަމަލުތަކުގައި އިޚްލާޞްތެރިވުން.

الله ﷻ ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥﴾ [البينة: ٥] "الله އަށް އަޅުކަން އިޚްލާޞްތެރިކޮށް ކުރާ ޙަނީފުން ކަމުގައި، الله އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށާއި، ނަމާދު ޤާއިމް ކުރުމަށާއި، ޒަކާތްދިނުމަށް ފިޔަވައި އެބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވާފައިނުވެއެވެ. އަދި ސީދާވެގެންވާ ދީނަކީ އެއީއެވެ."

ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޙަދީޘުން البُخَارِيْ އަދި مُسْلِم ގައި، عُمَر رضي الله عنه ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. (إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَات وَ إِنَّمَا لِكُلِّ اِمْرِئٍ مَا نَوَى)[1] "އިންސާނާ ޢަމަލުތައް ބިނާވެގެންވަނީ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. ކޮންމެ މީހަކަށްވެސް އަޅުގެ ލިބިދާނީ އޭނާ ނިޔަތްކޮށް ކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ."

---

[1] البخاري (١، ٥٤، ٢٩٢٥، ٦٦٨٩، ٦٩٥٣)، مسلم (١٩٠٧)

ލޯބިވާ އަޚާއެވެ. މިބާ ކުރާ އެންމެހާ ކަންކަމުގައި އިޚްލާޞްތެރިވުމަކީ ނުހަނު ބޮޑު ސަވާބު ލިބޭނެ ކަމެކެވެ. الله އަށް އަޅުކަން ކުރުމުގައި އެކަމާ ގުޅިގެން އިޚްލާޞްތެރިވުމެވެ. އެއީ މިބާގެ ކާއިދާ، ބައިމީހުންނާއި، އިނާޔަތާއި ކުޑަކުދިންނާއި އަދި އެންމެހާ ކަންކަމުގައެވެ. ބަރީއްގައިވެ އެވެ. (وَ فِيْ بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ) "ތިޔަބައިމީހުންގެ އަނބިމީހާއާއި އެއްވުން ކުރުމަކީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް އޮތް ސަދަޤާތެކެވެ." ސަހާބީން ދެންނެވިއެވެ. الله ގެ ރަސޫލާއެވެ. އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން މީހަކު އޭނާގެ ޝަހުވަތާއި އެކުން ފުއްދުމުން އޭނާއަށް އެކަމުގައި ޖަޒާ ލިބޭނެ ހެއްޔެވެ؟ ބަރީއް ކުރައްވިއެވެ. (أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِيْ الحَرَامِ، أَكَانَ عَلَيْهِ فِيْهَا وِزْرٌ؟ فَذَالِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِيْ الحَلاَلِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ)[1] "އެ މީހަކަން ހަރާމު ގޮތެއްގާ ފުއްދައިފިނަމަ ގެއްލިއްޖެނަމަ ފާފަ ނުވާނެ ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ، އަދި އެފަދައިން ހަލާލު ފުއްދައިގެ ތެރެއަށް ގެއްލިއްޖެނަމަ އޭނާއަށް އަޖުރު ލިބޭނެ އެވެ."

އެއީ ދީނުގައި މުބާހު (ހުއްދަ) ކަމެއްގެ ގޮތުގައިވާ ކަމެއްވިޔަސް، އެކަމެއްގައި الله އަށް ތަޤުވާވެރިވެ، الله އަށް އިޚްލާޞްތެރިވުމުން މިބައަށް އެކަމުގައި އަޖުރު ލިބޭނެއެވެ.

[1] أبي ذر ﷺ އަރިއަކުން އިމާމް مسلم (١٠٠٦) ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ.

الإِمَامُ حَمَّادُ بِن سَلَمَة ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ﷲ އަށްޓަކައި ނޫންގޮތަކަށް ޢިލްމު ހޯދައިދޭ މީހާއަކީ، ﷲ ތަޢާލާގެ މަކަރަށް ނުބައި ކުރެވޭނެ މީހެކެވެ."[1] ޝަރަޙަ : ޢިލްމު ހޯދުމުގައި އޭނާ އިޚްލާސްތެރި ނުވުމެވެ. އެކަލާނގެ އެހީއާއި މަދަދަކަށް ނުލައި ގޮތުންމަކަށް ނިޔާކަށްވެދާނެ ހަމަ އެމީހަކީ ހަލާކުވާނެ މީހެކެވެ. والعياذ بالله . ވީމާ، އަޅުގަނޑު އަޅުގަނޑުމެން މިކަމުގައި ދުރުހިފެހެއްޓުން ވާޖިބުވެގެންވެ އެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ކުރާ އެންމެހައި ކަންކަމުގައި، ﷲ އަށް އިޚްލާސްތެރިވުމަށް އަޅުގަނޑުމެން ވިސްނުން ހުރުމެވެ. އެކަމުން ދުރުވެގެން ނުދިއުމެވެ. "އަޅުގަނޑުމެން އެންމެ ފުރަތަމަ ދުވަހު ﷲ އަށް އެކަމުގައި އިޚްލާސްތެރި ވެއްޖައީމެވެ." މިފަދައިން ބުނެގެން ނުވާނެ އެވެ. އެހެނަސް ހަމަ އަބަދު، އަބަދު، އެންމެހައި ޙާލަތްތަކުގައި އިޚްލާސްތެރިކަމުގެ މައްޗަށް ބޭނުން ކުޅަދާނަވާ އެވެ. މިގޮތުގައި الحَافِظُ ابْنُ الجَوْزِي ﵀ (صَيْدُ الخَاطِرِ)[2] ގައި ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "މީސްތަކުންނާ ވަކިވެ އެކީގައި ސިއްރު ދިރިއުޅުމުން އިސްލާހް ކުރިމަތިވާ ގެ ދަރިވަރުކަން މީނާ، ދިރިއުޅުމުގައި ފާޅުގައި ފެނިގެން ދޭތެވެ. އޭނާގެ ދިރިއުޅުމުގައި ވަކިކަމެއް ހިތާމަވެރިވާ ނިޔާވީ، ހުރި ވަގުތު ދެކޮޅުގައި ހިތްހަމަ ކުރިމަތިވާނެއެވެ. ﷲ އަށްޓަކައި ޚާއްޞަ މީހުންގެ ފަރުވާގެ ދިރިއުޅުމުގެ މައްޗަށް ބަރުވެރިވާނެއެވެ.

---

[1] الخطيب (الجامع لأخلاق الراوي) (١ رقم ٢٠)، އަދި ابن عبد البر (جامع بيان العلم و فضله) (١– ١٩١)

[2] (ص ٢٢٠)

ހަމަކަށަވަރުން ވަންހަނާވެގެންވާ ދިރިއުޅުން ފަސޭހަވެފައިވާ ނަމަ މީސްތަކުންނަށް ފެންނަގޮތުގައިވާ ކަންކަމެއް އިސްލާހެއް ނުކުރެވޭނެ އެވެ."

الإمامُ ابنُ القَيِّمِ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އިޚްލާޞްތެރިކަމެއް ނެތް ޢަމަލުގައި ބަހަރުލާ މީހެއްގެ މިސާލަކީ، ދަތުރުވެރިއެއް އޭނާގެ ދަބަހަށް ވެލިއަޅައި އެއްވެސް ފައިދާއެއް ނުވާ ބަރުދަނުގައި އޭގެ ބަރުދަން އުފުލަންޖެހުމުގައި ދުލިހުންނަ މިސާލެވެ."[1] އަމަލު ކުރުމުގައި އިޚްލާޞްތެރިކަމެއް ނެތް މީހާއަކީ، އެމީހެއްގެ ޤަބޫލުކަމަށްކަން އެތަކެއް ބަރުދަން ހުރި ވެލި އަރުވައިން އެ އުފުލުމުގައި ހުންނަމީހެކެވެ. އެ އުފުލުމުގެ ބުރަކަމާ އެކުގައި އޭގެ އޭއިން އެއްވެސް ފައިދާއެއް ލިބޭނީ ކަމެއް ނޫނެވެ. އޭގެ ބުރަކަން އިތުރުވެ، އުނދަގޫކަން އިތުރުވުން ދެއްވެ. والعياذ بالله . ފަހެ، އިޚްލާޞްތެރި ކަމަކީ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ދާއިމަން ޖިހާދުކުރަން ޖެހޭނެ ކަމެކެވެ. ތިބާގެ އަމިއްލަ ނަފްސު الله އަށް އިޚްލާޞްތެރި ވުމުގެ މައްޗަށް އަދަބުވެރި ކޮށްދިނުމަ އަދި ނަފްސު އެޅުވުމާއި ބޮޑުނަބައި އެކަލާނގެ ހަނދުމަކަން ކިޔަމަންވާން އެވެ.

✵ ✵ ✵ ✵

[1] الفوائد (ص ٤٨)

٣. ޤާއިދާ ކުރަނިވި އިލްމު ހޯދުމަށްޓަކައި ގަދައަޅާ މަސައްކަތް ކުރުން.

އަމިއްލަނަފްސަށް ސަލާމަތީކަން އޮތް ކާމިލް މުއުމިނަކު ޤާއިދާ ކުރަނިވި އިލްމު ހާސިލްކުރުމަށްޓަކައި ގަދައަޅާ މަސައްކަތް ކުރުން ފަރުޟެވެ. އަދި އޭނާ އެއިލްމު ހޯދުމަށްޓަކައި ޖިހާދުކުރުން ފަރުޟެވެ.

الإِمَام المُجْتَهِدُ مُحَمَّدُ بِنْ إِدْرِيْسُ الشَّافِعِيُّ ﵀ ލިޔުއްވާފައިވާ އަރްރިސާލާ (الرِّسَالَة)[1] ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އިލްމުގައި މީސްތަކުން އެކި ދަރަޖަތަކަށް ބެހިގެންވެ އެވެ. އޭނާއަށް އިލްމު ލިބިފައިވާ މިންވަރަކުން އޭނާގެ އިލްމުގެ ދަރަޖަ ދެވެއެވެ. އިލްމު ހާސިލްކުރުމުގައި ދެމިހުރެންސަ ދަރިވަރު އިންތިހާއަށް ހިތްވަރާއެކު އިލްމު އިތުރަށް ހޯދުމަށްޓަކައި މަސައްކަތް ކުރުން ބަރުއްޓެވިގެންވެ އެވެ. އަދި އެކަމާ ދިމާލުވާ އެންމެހައި ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށް ކެތްތެރި ދެމިހުރެންސަ ޖެހެއެވެ. އިލްމު ނަޞީބުވުން ހޯދުމަށާއި، އަދި އެއިން ބުރަވުމަށް ނަފުސު ފުރިހަމަވުމުގައި الله އަށް އިޚްލާޞްތެރިކަމުގައި ދެމިހުރެންނަންޖެހޭ އެވެ. އެކަމަށް ވާގިވެރިވުމަށް الله އަށް ކަންބޮޑުވެ ހުރުން ފަރުޟެވެ. ފަހެ، އެއްވެސް ކަމަކާއި އެކަލާނގެ ވާގިފުޅާ ހިނގުމުގައި ނުލިބޭނެ އެވެ." އެކަމަށް ވާގި ލިބުމަށް އެކަލާނގެ އެކަމަށް ތައުފީޤު ދެއްވުމެވެ. މިސަލްގައިވާ ތައުފީޤުދެއްވުން

---

[1] (ص ١٩)

ބަޔާންކުރައްވާ الإمَامُ ابنُ القَيِّمِ رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ.[1] "އެއީ ދީނުގެ ބާއްޖަވެރިކަން ދީނުގެ އަމިއްލަ ނަފުސަށް ނުދެއްސުމުގެވެ. ހުރިހާފަސް ނިކަމެތި ކަމަކީ ދީނާއި އެކަލާނގެއާ ދުރުވުމުގައިވާ ގުޅުން ނެތިފަ ދިއުމެވެ."

މިތަނުގައި އަހަރުމެން ދިރާސާ ކުރައްވައިވާ الإمَامُ الشَّافِعِي رحمه الله ބަސްފުޅުގެ މައްޗަށް މިބޭފުޅުގައި الإمَامُ أَحْمَدُ رحمه الله (المُسْنَدُ)ގައި އަދި الحاكم (المُسْتَدْرَك) ގައި ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެއް ބަޔާންކުރަމެވެ. އެއީ ސައްޙަ ޙަދީޘެކެވެ. أَنَّ النَبِيُّ ﷺ قَالَ : (إِذَا أَرَادَ اللهُ بِعَبْدِهِ خَيْرًا عَسَلَهُ) ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވިއެވެ. "الله އެކަލާނގެ އަޅަކަށް ހެޔޮކަމަކަށް ބޭނުންފުޅުވެވޮޑިގެންފި ހިނދުގައި އޭނާ އައްސަލު ކުރައްވައެވެ." އެހިނދުގައި ސަޙާބީން ދަންނަވައިފިއެވެ. އައްސަލު ކުރެއްވުމަކީ ކޮބާތޯ އެވެ؟ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. (يَفْتَحُ اللهُ لَهُ عَمَلاً صَالِحًا قَبْلَ مَوْتِهِ ثُمَّ يَقْبِضُهُ عَلَيْهِ)[2] "އޭނާ ދުނިޔެ ދޫކުރުމުގެ ކުރީގައި ސާލިޙް ޢަމަލު އޭނާއަށް ހުޅުއްވަވާ ދެއްވާނެ އެވެ. އަދި އެ ހެޔޮ ޢަމަލުގެ މަތީގައި އޭނާގެ ފުރާނަ ހިއްޕަވާން އެވެ." މާނައީ : އެ ހެޔޮވެގެންވާ ޢަމަލުގައި ހުރި ފުރާނަ ގެންދެވުމެވެ. ޢަމަލުތައް ވާގޮތް އޭނާ ނިމިގެންދާ ގޮތުގެ މަތީގައެވެ.

1 مدارج السالكين (١– ٤١٥)

2 أحمد (١٧٧٨٤)، الحاكم (١– ٤٩٠) އަދި ސައްޙަ ޙަދީޘެކެވެ. މި ޙަދީޘް الألباني – الصحيحة – ގައި (١١١٤) ދިރާސާކުރައްވާފައިވެ އެވެ.

ކުރީގައި ބަޔާންވެދިޔަ الإمَام الشَّافِعِيُّ ﵀ ބަސްފުޅުގެ ފުރިހަމަކަން ބުނަމެވެ.
الشَّافِعِيُّ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވޭ އެވެ. "ފަހެ، އެއްވެސް ޢިލްމަކެއް އެކަލާނގެ ވަޙީދުކުރުމާ ހިނދުކޮށްގައި ނުލިބޭނެ އެވެ. ހަމައެކަނި ފަރުވާތަކުން އެކަލާނގެ ބުނުއްމަކުގެ އިލްމު އުޞޫލުގައި ނަޝްބުން އަދި ދަލީލުތަކުގެ މެދުގައި ލިބި އަދި އޭނާއަށް ލިބިފައިވާ އިލްމުގެ މައްޗަށް ބަސްވުންމާއި، ޢަމަލުކުރުމުގެ ތަރުޖީޙް އެކަލާނގެ ދެއްވި މީހާޔަ ދީނުގައި އަދި ދުނިޔޭގައި މަތިވެރިކަމުގެ ކާމިޔާބީ ލިބިއްޖެ މީހެކެވެ. އެންމެހައި ޝަރުޢީ ދަލީލު އޭނާގެ ފަރާތުން ފުރަފޭދާން އެވެ. އޭނަގެ ހިތުގައި ހިކުމަތުގެ ނޫރު ވިދާޅުވުންތަކުން އެވެ. އަދި އޭނާއަށް ދީނުގެ އިލްމުތަކުން ލިބިގެންދިޔުންވެ އެވެ."

اللهގެ ޙައްޤެވެ. ރިބާ ގެރަހަޔާ މަސައްކަތް ކުރާށެވެ. އޭ މިބާގެ ކައިރީގައި ފައިދާ ކުރަނިވި އިލްމު ދީނަ އެއްކޮށްގެ ގޮތުގައި ވެރިއުމަށްވެ. ސަބަބަކީ ފައިދާ ކުރަނިވި އިލްމަކީ އެއިން ސާލިހު ޢަމަލުގެ ފުރިހަމަ ލިބިގެން ކަމުގެވެ.

ابنُ تَيْمِيَّةَ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އެންމެހައި ޢިލްމުތަކުގެ ކާމިލުކަމާއި، އިސްލާމުގެ އަދި ފުރިހަމަކަން އުސޫލު ތަރައްޤީވާނީ ދީ

އެއްޗެއްގެ ތެރޭގައިއެވެ. ފައިދާ ކުރަނިވި އިލްމާއި، ޞާލިޙް ޢަމަލު ކުރުމުގައެވެ."[1]

الإِمَامُ ابنُ رَجَبٍ الحَنبِليّ ﵀ (فَضْلُ عِلمِ السَّلَفِ عَلَى عِلمِ الخَلَفِ)[2] "ދަރު، މި އެންމެހައި އިލްމުތަކުގެ ތެރޭގައިވާ ފާއިދާ ކުރަނިވި އިލްމަކީ : ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތަކުގެ ފުރިހަމަވަމުން ތަފްސީރުކުރުމެވެ. އަދި އޭގެމާނަ ފަހުމްވުމެވެ. އަދި ފަހުމް ވުމާއި މާނަކުރުމުގައި، ޞަޙާބީންނާއި، ތާބިޢީން އަދި އެބައިމީހުންނަށް ތަބަޢަވި މީސްތަކުންގެ ފަރާތުން ވާރިދުވެގެންވާ ގޮތުގެ މައްޗަށް އިލްމު ހޯދުމެވެ. މާނައަކީ : ތަފްސީރުކުރުމާއި ފަހުމް ވުމުގައި އެގޮތުގައި ދެމިހުރުމެވެ. އެއީ ޤުރުއާން އާއި ޙަދީޘް މާނަކުރުމުގައި ނުވަތަ ޙަލާލު ޙަރާމުގެ މައްސަލަ ތަކެއްގައި ނުވަތަ ޒުހުދު ޢަމަލު ކުރުމުގައި އަދި ޢުޤޫބާތުގެ އެންމެހައި ކަންކަމުގައި އެބައި މީހުންގެ ފަހުމާ އެއްގޮތަށް ނުވިހުރުމެވެ. އަދި ބަދަލު ގޮތަކަށް ތަބައިވާވާއި ބިދިޢަތްތަކުން އެންމެފަހުގެ ނުރުވެކަމަށް[3] އެއަށް ފަހުގައި ނުވަތަ އަޅުގަނޑުގެ ވާރިދުވެގެންވާ މާނަތަކުގައި ނުވިހުރުމަށް ގަދައަޅާ

[1] مجموع الفتاوای (١٩– ١٦٩)

[2] (ص ٤٤، ٤٥)

[3] ދަންނާށެވެ. މިއީ މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައިވާ ފަރުދީ އެކަނި މިހާރަން ކުރަމުންދަނީ އިޖުތިހާދެއް ނުހެވެ. މިކަން ކުރަނީ އެމީހުގެ އަތް މައްޗަށް އެންމެހައި އާޔަތްތައް ލިބިވައި އެކަމުގެ އަހުލުވެރިއެއްގެ ޖަމާޢަތައި ވެރިންނެވެ. އިލްމު ލިބިވައި އަދި އިލްމުގެ މަޤާމަށްވާތަށް ކަނޑައަޅާނަވައިވެވެ. އަދި ބަޔާންތަކުގެ ފިޤުހާ ގެޔަގައި ބަސްބަހުންގަޔާ އެ ބަޔާންތައް ޝާބިތުކުރުމުގެ ތެރޭގައިވާ ކަމެކެވެ.

މަސައްކަތްކޮށްކަން އެވާރިދު ވެގެންވާ މާނައިގައި ހުއްޓިހުރުމުގެވެ. މިއީ ވިސްނާނެ މީހަކަށް ފުރާނަ މިންވަރުކަށެވެ. އަދި ފައިދާ ހުރަސްވި އިޚްލާޞްކަމި ދުވަހުންނަ މީހަކަށް އާދޭ މަޤާމުގައި މަސްއޫލިއްޔަތު ހުންނަމީހާއަށް ދިނިގެންވާ ގޮތެވެ."

✵✵✵✵

٤. އިލްމަށް އަމަލުކުރުން.

އިލްމު ހާސިލްކުރުމަކީ އަޅުކަމެއް ކަމުގައިވާ އަދި އެއީ الله އަށް ކުރްބަވެވޭ ކަމެއްގެގޮތުގައި ވީހިނދުން، އެ އިލްމަށް އަމަލުކުރުން ވެގެންދަނީވެސް الله އަށް ކުރްބަވެވޭ ކަމެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެހިނދުގައި މީބާ الله އާ ކައިރިވެގެން ދެއެވެ. އަދި މީބާދެކެ الله ﷻ ލޯބިވެވޮޑިގެންނަވާނެ އެވެ.

الإِمَامُ ابنُ القَيِّمِ ﵀ **(الفَوَائِد)**[1] ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އިލްމަކީ އަމަލުކުރުމަށްޓަކައި ފައިދާކުރާ އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައިވާ ނަމަ، الله އަހުލުކިތާބީންގެ ތެރޭގައިވި އިލްމުވެރިންނަށް އެކަލާނގެ ފާޑުކިޔުއްވާ ބަސް މުޚާޠަބު ކުރައްވާފައެއް ނުވާނެ އެވެ. އިލްމާނުލާ ބެރިކަމުގެ ނޫނީގައި އަމަލުން ފައިދާވާ ނަމަ މުނާފިޤުންނަން الله ފާޑުކިޔުއްވާ ބަސް މުޚާޠަބު ކުރައްވާފައެއް ނުވާނެ އެވެ."

މީބާ الله عَزَّوَجَلَّ ގެ ކޯފާ ހިއްލާ ހިނދުގައި، ކުރިމަތިވާ އިލްމަށް އަމަލު ނުކުރާ މީހާގެ މައްސަލަ ދެރަ ނިކަމެތި ބަސް ކިޔުއްވުމާ ތަން މީބާއަށް ގެންނަން އެވެ. އެކަލާނގެ جَلَّ وَعَلَا ވަހީކުރައްވާފައިވެ އެވެ. ﴿ يَآأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ۝٢ ﴾ [الصف: ٢] "އ

[1] (ص ٣٣)

އިމާންވެއްޖެ މިސްކީނުކަންކަމެވެ. ތިރިބައި މީހުން ނުކުރާ ކަންތަކުގެ ވާހަކަ ތިރިބައިމީހުން ބޮޑުއްޔެވި ކިބައިވެގެން ހުއްޓެވެ." ދުނިޔެ މައްސަލަ ޖެއްސުން އެންމެ ހުރޫގެނިވި ދުޢާއެއް، އަދި އެންމެހައި މިސްކީނުކަމުގެ އިމާމު ނަބިއްޔާ ﷺ ވަނީ ފައިދާ ނުކުރާނެ އެންމެހައި ޢިލްމުތަކުން ރައްކާތެރިވުމަށް އެދި ދަންނަވާފައެވެ. ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. (اللهمَّ ! إني أعوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا ينفعُ)[1] "ހައްދަވާ ގެންގުޅުއްވާ މިއަޅާގެ ވަކި އިޚްލާހެވެ. ފައިދާ ނުކުރާނެ އެންމެހައި ޢިލްމުތަކުން ރައްކާތެރިވުމަށް މި އަޅާ އިބަ އިޚާރުގެ ހަސްތަކަށް އެދުމާލެވެ." ތަފްސީރު : އެއީ ޝާރިޙް ޔަޙްޔާގެ ފޫވާ ނުލިބޭ ޢިލްމެއް ކަމުގައި ވާނަމަ، އެ ޢިލްމުވެގެންނަކީ ފައިދާ ނުކުރާ ޢިލްމެއްގެ ގޮތުގައެވެ.

ސަލަފުން އަދި އެއަށް ތަބާވި ތާބިޢީ އުއްމަތުގެ ހިތަރުތަކުގައި ދިރިއްތިވި ޢިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތަކަށް ވިސްނާލި ކޮންމެ މީހަކަށް މި ބޭބުކަމި އެތަކެއް ބަސްފުޅުތަކެއް ބަޔާންވެގެންވާކަމުގައި އެނގިދާނެ އެވެ.

◊الصَّحَابِي الجَلِيْل أَبُوْ الدَّرْدَاء ﷺ ގެ ފަރާތުން الحَافِظُ الخَطِيْبُ البَغْدَادِيُّ (إِقْتِضَاء العِلْمُ العَمَلَ)[2] ގައި ގެންނަވާފައިވެއެވެ. "އުނގެނޭ މީހެއްގެ ގޮތުގައި ފުރަން ތާނގެން ތިބާ ޢިލްމުގެ ޢަމަލުކުރުމަކަށް ނުވާނަމައެވެ.

[1] މިއީ زيد بن أرقم ﷺ އަރިހުން الإمام مسلم (٢٧٢٢) ރިވާކޮށްފައިވާ ޙަދީޘްގެ ބައެކެވެ.

[2] رقم (١٧)

އިލްމުގެ ދައްކަން ބަދަލު ކުރުމަށް ޤާނޫނުން ލެއްވި ތިބޭއަޔ އިލްމުގެ މަތީގައިވާ އަހުލުވެރިއެއް ކަމުގައި ނުވާނެ އެވެ."

◊ الإِمَامُ الدَّارِمِيْ (السنَنُ)[1] ގައި، أَبُوْ نُعَيْمُ (الحِلْيَة)[2] ގައި އަދި الخَطِيْبُ (الإِقْتِضَاءُ)[3] ގައި عَبْدُ اللهِ بِنْ مَسْعُوْدٍ ﵁ ގެ އަރިއަރުން ރިވާކުރައްވާފައިވެ އެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން އުނގެނޭށެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އުނގެނޭށެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް އިލްމު ލިބުނުން، އެ އިލްމަށް ހަމަޖެހިގެންވާށެވެ."

◊ الحَافِظُ ابْنُ عَبْدُ البَرُّ ﵀ (جَامِعُ بَيَانِ العِلْم وَفَضْلِه)[4] ގައި، وَكِيْعُ بِنْ الجَرَّاح ﵀ ވިދާޅުވެފައިވާ ކަމުގައި ގެންނަވާފައިވެ އެވެ. "އަހަރުމެން ހަދީޘަށް ހަމަޖެހެންޖެހޭ އިލްމު ހިފެހެއްޓުމަކަށް ވާނަމަ އެކުރެވެ. އަދި އަހަރުމެން ޢަމަލު ކުރުމަށް ހަދީޘް ފަތުރުމަށް ވާނަމަ އެކުރެވެ."

وَكِيْعُ بِن الجَرَّاح ﵀ ގެ ބަސްފުޅުގައިވާ ތަޢުލީމު ދެއްވުމެވެ. މިތަނުގައި (كُنَّا) ވިދާޅުވެފައި ވާނީ އެ ބަސްފުޅުގައި އަޑުއަހާ ނަފްސުގެ ވާހަކައެވެ. އެހެނަސް އެކަމަށް އެއްވެސް އަދި ދެނެވެ އެއްވެފައިވާ މީސްތަކުންގެ ވާހަކައެވެ. އެބައިމީހުން ޒާތުގެ މިފަދައިންނެވެ.

---

1 رقم (٣٧٨)
2 (١- ١٣١)
3 رقم (١٠)
4 رقم (١٢٨٦)

ޢިލްމު ހޯދުމަކީ އަދަބުތަކެވެ. އެ ޢިލްމަށް ޢަމަލުކުރުމަކީ އަދަބުތަކެވެ. ހޯދަ ހިފުމަކީ އަދަބުތަކެވެ. ތިބާއަށް އެބައިމީހުން އެކިއެކި އަދަބުތަކުގައި ދެމިހުރުން، الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުގައި ހާއިލުވެގަތުމާމެން ފެންނާން އެވެ. އެގޮތުން އެބައި މީހުންނާއި، އެބައި މީހުން އެކަކު އަނގަކަން ބަރަކާތްލެއްވި ބައެއްގެ ގޮތުގައި الله ދެއްވިއެވެ.

الْإِمَامُ ابنْ أَبِيْ شَيْبَة ﵀ (المُصَنِّف)[1] ގައި، عُرْوَة بِنْ الزُّبَيْرُ ގެ ހަދިއަކުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ މި ބަސްފުޅާއެކު ނަސޭހަތް ހިންގާފުން ހުށަހަޅަމެވެ. عُرْوَة بِنْ الزُّبَيْرُ ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިބާއަށް މީހަކު ހެޔޮކަމެއް ކުރަނިކޮށް ފެނިއްޖެ ހިނދުގައި އޭނާ އެ ހެޔޮކަމަކާ އެކުގައި އެހެނިހެން ހެޔޮކަންތައް ކުރާނެކަމުގައި ދެނެގަންނާށެވެ. އަދި މީހަކު އޭނާ ނުބައި ކަމެއް ކުރަނިކޮށް ފެނިއްޖެނަމަ، އެ ނުބައި ކަންތަކާ އެކުގައި އެހެނިހެން ނުބައިކަންތައްތައް ކުރާނެކަން ދަންނާށެވެ. ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން ހެޔޮކަމުގެ ނުބައިކަމެއް އޭގެ އެކުން ނުބައިކަމަކަށް މަގުދައްކައިދެއެވެ."

◊މިގޮތުން އަހުލުއްސުންނަތުގެ އިމާމް الإمَامُ أَحْمَدُ بِنْ حَنْبَل ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އަހަރެމެން ދުނިޔޭގައި ޙަދީޘުގެ އަހުލުވެރިޔާ، ޙަދީޘަށް ޢަމަލުކުރުމުގައި ދެމިހުންނަ މީހާއެވެ."[2]

1 رقم (٣٥٣٣٦)

2 الجامع لأخلاق الراوي و آداب السامع – للخطيب (١٨٣)

الإِمَامُ الحَسَنُ البَصْرِي ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "މީހަކު އިލްމު ޙާޞިލްކުރުމުގައި ދެމިހުރުމާއެކުގައި، ފަސްމަކެއްނުވެ އޭނާގެ ޚުޝޫޢުގައާ، ދުލުންނާއި، ބެލުމުގައާއި އޭނާގެ އަތުން އެ އިލްމުގެ އަސަރު ފެނިގެން ދާނެ އެވެ."[1] މާނައަކީ : އިލްމު ޙާޞިލްކުރުމުގައި ދެމިހުރުމުން އޭގެ އަސަރު އޭނާގެ ޢަމަލުތަކުން ފެނިގެން ދިޔުމެވެ. އޭނާ ޙާޞިލްކުރި އިލްމުގެ ތަރުޖަމާ އަމަލީގޮތުން އޭނާގެ ހަރަކާތްތަކުން ފެންނަން ހުރުމެވެ. އެއީ ބަރުގައި ބުނުވާފަދައިންނެވެ. "އޭނާގެ ހަރަކާތްތަކުގައިވެސް ނަބީކަމުގެ ކުލަވަރު ޖެހިފައެވެ." އެ އިލްމު ޙާޞިލްކުރާއިރުގައި، ގިނަ އިރުވަކަތް ނުވެ، އޭނާގެ ހަރަކާތްތަކުން، އެ އިލްމުގެ އަސަރު ބިރުވެތި ވުމުގައާއި، ދުލުންނާއި، ބެލުމުން، އޭނާގެ އަތުން އަދި އޭނާގެ އަޚްލާޤުން ދޭހަވެގެން ދާނެ ކަމަށް އޭނާގެ އަޚްލާޤު ފެނިގެން އެވެ.

ވީމާ، އެބައިމީހުން އިލްމު ޙާޞިލްކުރިއެވެ. އެޙާޞިލްކުރި އިލްމަށް ޢަމަލުކޮށް، އެއިލްމު ހަރަކާތްތަކުގައި އަހުލުވެރިކަމުވިއެވެ.

އުއްމަތް ދީނީގޮތުން މި އުއްމަތުގެ ސަލަފުން އާދޭ ފަހުން އުއްމަތްތެރިން ނަޞީޙަތްތެރިން ސިފަކަނޑައަޅުއްވާ ބާބުގެ ތެރެއިން ބުނަމެވެ. ޝާފިޢީ އަހުރެންނެވެ. އެބައިމީހުންގެ ސިޔާސަތަކީ ތިބާ ބަލައިލީ ނަމަ، އަޖައިބު ކުރުވަނިވި ކަންތައް އެ ސިޔާސަތުން ފެނިގެންދާނެ އެވެ. ވީމާ، الإمام

---

[1] الجامع لأخلاق الراوي – للخطيب (١٧٥)

الحَافِظُ عَبْدُ الرَّحْمَنُ بِنْ أَبِيْ نُعَيْمُ البَجَلِي ގެ ސިޔަރުގައި ބިރުވެރިން ޒިކުރުކޮށްދެއްވާފައިވެ އެވެ. އާދޭހާރަގައި الحَافِظُ الذَّهَبِي ﵀ (السِّيَرُ)[1] ގައި، ޒިކުރުކުރައްވާފައިވެ އެވެ. އެއްދުވަހުގައި بُكَيْرُ بِنْ عَامِرُ ގެ ވާހަކަފުޅުން ނަޤުލު ކުރައްވާ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ތިބާގެ އަރިއަހަން މިހާރު މަޤާމުތަކުގައި ދުޢާކުރަން ހިތްޕުޅުކުރެއްވީ ކަރަމަތި ދެއްވައިދިނުމެވެ. - އެކަމާ ދުޢާކުރަން ހިތްޕުޅުކުރެއްވީ- ވިދާޅުވި އެވެ. "އެކަމަކާއި އެހެން ފުރަގަސްކުރަން ހިތްޕެއިނުން ކުރެއްވުނު ބަޔަކަށް ނުހުރެހެން އެވެ." އެންމެފަހު ވަގުތުތަކުގެ ކިބައިން ވަފާތްވަމުންދިޔައީ ވަރަށް ގިނަ ކުރެއްވާފަ އެވެ. އެއްގޮތަށް އިތުރު ބަޔަކު ކުރައްވާފަކަން ކުޅަނދަށް ނުވާން އެވެ. ފަހު، އެންމެފަހު ވަގުތުތައް ގިނަގުނަ ކުރައްވާފައިވަނީ ތަސްބީޙު ވިދާޅުވުމާއި، ތަހުލީލު ވިދާޅުވުމާއި، ދުޢާއަށް ކިޔާވިދާޅުވުމުގައި ނުވަތަ ތިލާވަތު ކިޔެވުމުގައި ނޫނީ ތިލާވަތު ފުރުސަތު ދެއްވާފައެވެ. ނުވަތަ މިފަދަ ފުރިހަމަ ތަޤުވާތެރިކަމުގައެވެ.

އަދިވެސް މިފަދައިން الحَافِظُ السَّخَاوِيْ ﵀ (التُّحْفَة اللَّطِيْفَة)[2] ގައި الحَافِظُ الثِّقَةُ الإِمَامُ صَفْوَانُ بِنْ سُلَيْمُ المَدَنِيْ ގެ ސިފަތަކުގައި ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. " صَفْوَانُ بِنْ سُلَيْمُ އަޅުގަނޑުމެން ހިތުން ބުނެފައި ހަމަ ކުރެވޭނީ ދުވަހެއްނުވާ ފަދަ ފަރާތްތަކެވެ. އެކަމާ އަޅުގަނޑުމެން، އަޅުގަނޑުމެން މާތްވާ

[1] (٥– ٦٢)
[2] (١– ٤٥٦)

ޤިޔާމަތްވާން ކަމުގައި ދެންނެވުނު ކަމުގައި ވިޔަސް އިތުރަށް ހުރައްވާން

އެއްވެސް ޢަމަލެއް ނުނިންނާނެ އެވެ."

މި ކަންތަކާމެދު ވިސްނާލުން ހުއްޓޭވެ. އަމިއްލަ ނަފްސަކީ މިކަހާމެދު

ވިސްނާލުން ހުއްޓޭވެ. އަހަރެމެންގެ ތެރެއިން މީހުންކައިރީގައި ތިބާ މިގެ

އެއް މަސްއޫލުން މަޢުލޫމާތު ކަމުގައި ބޭނުމިއްޖެ ނަމަ، ޢާންމު ފުރާނަ

ދުނިޔެއަށް ވަރަށް ގާތް ކައިބާއި ނަހަދާން އެވެ. އާނާ މިސްކީނު

ދޫކޮށްލަ ނުދާން އެވެ. ފުރުޞަތަ ސަވު ދޫކޮށްލަ ނުވާން އެވެ. ކޮންމެ

ދުވަހަކު އެއްޗަކަށް ޖެހުނީސް ހަމަޖެހުނީމުގައި އާރާ ދުނިޔެނަށް އެވެ.

ދިނަ ހަމަކުރެވޭ ގޮތުން ކަމަށްޓަކައި އެވެ. މިގޮތުގައި ނުވާން ހެއްޔެވެ؟

ދިނުގެ ހަމަތަކާ އެކުގައި الله ގެ ބަރަކާތުގެ ބޮޑު ނުވާނެވެ. ދިނަ

ހުރި ހަމަތަކާ އެކުގައި ބަރަކާތުގެ ބޮޑުވާނެވެ. ފަހެ، މި ކަންތައް ކަމުގައި

އަހަރެމެން ތިބެނީ ހިތްވެ ހުރުމަށެވެ.

އެބަހުރިން ހުރިހާ މީސްމީޑިއާގައިވެސް ދުނިޔޭގެ ރީތިކަން ފެށިގެން އެބަހުރިންގެ

ޢަޤީދާއާއި ޤިޔާމަތް އާދޭ މާލަމާއި ޢަޤީދާއަށް ހިފުރުގައި ވެސް،

އިތުރަށް، އަދިން ހުރައްވާން ޙަމަލެއް ނެތެވެ.

الإمَام حَمَّادُ بِنْ سَلَمَة رحمه الله ގެ ސީރަތުގައި ބުނެވިފައިވާ އެވެ. الإمَامُ عَبْدُ

الرَّحْمَن بِنْ مَهْدِيْ ވިދާޅުވިއެވެ. " حَمَّادُ بِنْ سَلَمَة ހަރުދަނާގައި، މާދަމާ

ދުނިޔެ ދޫކުރައްވާށެ ކަމުގައި ދެންނެވުނަސް، އިތުރަށް ބަދަލުކުރުމެއް ކުރެއްވުމުގެ ކުރެވިދާނަކަމުގައި ޝައްކެއްނެތް އެވެ."[1]

މިބަސްފުޅުގެ މަޢުނަކީ الحَافِظُ الذَّهَبِي ﵀ ވިދާޅުވެފައިވާ އެވެ. "އޭނާގެ ހުރިހައި ވަގުތުތަކެއް ވަނީ އަޅުކަން ކުރެއްވުމާއި ޛިކުރުކުރެއްވުމުގައެވެ."

الله ތަޢާލާ ބަސްފުޅެވެ. މިބާގެ ނަސޭހަތު އެބޭކަލުންގެ ތަޤްވާއަށް ގެންގޮސް، މި އުއްމަތުގެ ސަލަފުންގެ ފަރާތްތަކުން ސިއްރުގޮތުގައި ވާދަވެވޭނެތާ ބަސްފުޅުތަކަށް ބަލައިލުމުން މިބާއަށް އަދަބުވެރިކަމާ ކަންތައް ފިނިގެން ވާނެއެވެ. އެއީ މިބާއަށް އަހަރުމެންނާ، އެޒަމާނުގެ އަހުލުވެރިންނާ ދެމެދުހުރި ތަފާތު ބޮޑުކަމުން އެވެ. الإِمَامُ البُخَارِيْ ﵀ ގެ ޝައިޚުންތަކުގެ ތެރޭގައި الحَسَنُ ابن الصَبَّاح البَزَّارُ ހިމެނޭ މި ބޭފުޅާ ހިތުން އެވެ. މިއީ الإِمَامُ أَحْمَدُ ﵀ ގެ ބޭފުޅެކެވެ. الإِمَامُ أَحْمَدُ ﵀ އޭނާ ޒިކުރުކުރުމާ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އިތުރު ސުވާލުގައި ކިޔާ ބާރުގައި ނުސްގޮތެއްކަމުން البَزَّارُ ދާ އެއްވެސް ދުވަހެއް ބައްދަލުކޮށްނުލާ ނުދާނެ އެވެ." އަދިވެސް أَحْمَدُ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އަހަރުމެން ޝާމަށް އައިއަރުން ބަރީދު އުނގެނުމަށްޓަކައި، ޝާމަށް އައިއަރަން ގޮސް ޝާމަށް ނިކުމެވަޑައިގެން އަހަރުމެންގެ ކައިރިއަށް ވަޑައިގެންނެވުމުން ބަރީދު ތަސްލީމްކުރުމުގައި

[1] سير أعلام النبلاء (٧– ٤٤٧)

މިބަސްފުޅެވެ. އެހިސާބު البَزَّارُ ޝައިޚް ނުކުންނަވާފަދަ ދާންދާން ނަމާދު ޤާއިމް ކުރައްވާފުމުގައި ޓަކައިކަން ހުންނަވައެވެ. އެދުވަހެއްގައި ހޯދަކަމަލާއް ނުކުރައްވާ އެއްވެސް ދުވަހެއް البَزَّارُ އަށް ނުވެއެވެ."[1]

ވީމާ، އިލްމަށް ޢަމަލުކުރަން ޖެހެއެވެ. އިލްމު ހާސިލުގެ މުޤާޞަދި ޢަމަލުކުރުމެވެ. އެއީ ޢަމަލުގެ ބާރުމަދި ސަލާމަތްކަން ހޯދުންކަމުގައިވާ ފަދައިންނެވެ.

الإِمَامُ سُفْيَانُ بنْ عُيَيْنَة ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އިލްމު މީހަކަށް މަންފާ ނުކުރާނަމަ މީހަކަށް ގެއްލުންދެނި އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައިވާ ހުއްޓެވެ." މާނައީ: އެ އިލްމަށް މީހާ ޢަމަލުކުރާނަމަ އެއީ މީހާގެ މައްޗަށް އޮތް ޙުއްޖަތް ކަމުގައި އިލްމު ވާނެއެވެ. މިފަދައިން الحَافِظُ الخَطِيْبُ[2] ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

الله ގެ ހަޤީގަތެވެ. މީހާ މިކަމާމެދު ވިސްނުން ހުއްޓެވެ. އިލްމު ލިބުމަށްފަހުގައި އެއަށް ޢަމަލު ނުކުރި މީހުންގެ ތަރައިން ނުވުމަށް ބަލާށެވެ. މި ވަސީލަތަކަށްފަހުގައި އޮތީ ފަސޭހަ ވަސީލަތެކެވެ. އެއީ :

1 تاريخ بغداد (٨– ٢٩٩)

2 اقتضاء العلم العمل (٨٤)

٥. ފައިދާ ކުރަނިވި އިލްމު ހާސިލުކުރުމަށްޓަކައި ގަދައަޅާ މަސައްކަތް ކުރުން.

އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ކައިރިން އިލްމު ހޯދުމަށް ގަދައަޅާ މަސައްކަތްކޮށް ކުރާނެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންނަކީ ދީނުގައި ފުރިހަމަގޮތުގައި ޤާއިމްވެފައިވާ، ސުންނަތުގައި ސަލާމަތްކަމުގައި ދެމިހުރި އިލްމުވެރިން ކަމުގައިވުމުގެވެ. މިކަމުގައިވާ އަސްލަކީ މިއެވެ. މިމަގުގައި ދެމިހުންނަ މީހާއަކީ ސުވަރުގެއަށް ދިއުމަށްޓަކައި މަގުފަހިވާ ތެރެއިން މަގެއް ހޯދާފައިވާ މީހެކެވެ.

ހޯދާ އެންމެހައި އަހުންނަމާ. ޔިބާގެ އަތުއެރުމަށް އެއަން ޔިބާއަށް މިނިވަންކަން ލިބިގެންވާ ކަމެއްނުވެ. އެއީ ޔިބާއަށް ދީނުގައި މިނިވަން މިހަކަށް ނުވާނެ ފަދައިންނެވެ. މިސްކީނުންގެ ބޭނުން މިހެކެ ވަޒީފާ ގެނެސް އެނގޭ ފުރަތަމަ އިސްލާމީ ބޮޑުކަމެއް އެކަށީގެން ދުވަސް އިސްލާމީ، ޔިންވަސް އިސްލާމީ ބޮޑުކަމުން ދިއުމުން، ޔިބާ އާންމާ ދިމާވަން، އާ އަހަރެވެ. ﷲ އަށް ބުރަވެވިދާނޭ، ޔިބާގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ކޮށޯ ޔިތަކުރާ، އަމިއްލަ ނަފްސު ހަމަކު ކުރަނީ ބޮޑާނެ އެވެ. އެކަމުގެ ޖަވާބުގައި އާނާ ޔިމަންނައަށް މިންވަރުކޮށް ބޮޑުމުން، ބަދަލުވުމުގައި ވެސް އާނާއަށް މިންވަރާއޭ އެވެ؟

ޝަރަޙަ : އޭނާއަކީ މިނިވަންއެއް ނޫނެވެ. މިބާއަށް ބުނުއްވޭ، މިއީ
ތަރަފެއް ކަމުގައެވެ. ނުވަތަ މިއީ ބާސްފަރުވާ ކުރަންބެހިފައިވާ
މިހާރުކަމުގައެވެ. އެކަންތަކުން އެހާ އެއްޗިބާކުރުމަށް މިބާ ވަސަވްކަމް
ކުރާނެ އެވެ. ފަހު، މި ހަރިގަނޑަކީ އަމާނާތެކެވެ. اللهގެ އަމުރުފުޅާ
އެއްގޮތަށް މިހަރިގަނޑާ ޚިލާފު ދުނިޔޭގައި ވާޖިބުވެގެންވާ އެވެ.

އެގޮތުން އަހަރުމެން ބުނަމެވެ. އިންސާނާއަށް އޭނާގެ ޙައްޤާއި އޭނާއަށް
އޮތް އަމާނާތެއް ފަރުއިން އޭނާގެ އަޑުއްސަވާފަށް އަމާނާތެކެވެ. އަދި
އޭނާގެ ދުލަވާފަށް އަމާނާތެކެވެ. الله ތަޢާލާ ދީފައިވާ ގޮތުގައި
އޭނާވަހަކަ ދަރުކައިގެން ނުވާނެ އެވެ. އެކަލާނގެ ކާފަވާ ދީފައިވާ
ގޮތުގައި ބަސްބުނުގެން ނުވާނެ އެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ބަރާބަރުކުރައްވާ ފަދައިވާ
އެއްޗަކަށް ބަލައިގެން ނުވާނެ އެވެ. އެހާއަށް ހުރިހާވެގެންނުވާ އެއްވެސް
އެއްޗެއް އަޑުއަހައިގެން ނުވާނެ އެވެ. ސަބަބަކީ މިބާގެ އެންމެހައި
ގުނަވަންތަކާ ޚިލާފު الله ސުވާލު ކުރައްވާނީއެވެ. ﴿ سَتُكۡتَبُ
شَهَٰدَتُهُمۡ وَيُسۡـَٔلُونَ ١٩ ﴾ "އެބައިމީހުން އެ ހެކިވެރިވުން ލިޔުއްވާ
ހުށީވެ. އަދި އާޚިރަތް ދުވަހުން އެބައިމީހުންނާ ސުވާލުކުރައްވާ
ހުށީވެ." އެންމެހައި ގުނަވަންތަކީ ހެކިވާނެ އެއްޗެކެވެ. ލިބާ މިބާގެ
އަޑުއިވުމާއި، ފެނުމާއި، ދުލާއި އަދި އެހެނިހެން ގުނަވަންތައް
ބައްކައުމުރިކުރުން ހުށީވެ.

ކޮންމެހެންވެސް އިލްމު ހުރަސް ދެހާސް، އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ދުރުގެ މަދިންނެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ޤުރުއާން ހުރުދުވީ، އަދި އުނގެނިވަޑައިގެންނެވީ ޖިބްރީލް عليه السلام ގެ ދުރުގެ މަދިންނެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ މި ޤުރުއާން ސަޙާބިންނަށް އުގަންނަވައި ދެއްވިއެވެ. ސަޙާބީން އެގޮތުގައި ޤުރުއާން ހުރުދުވަމުންދިޔައީ އެބޭކަލުންގެ ދަރުސްތަކަށް މިސްކީނުންނަށް އުގަންނައި ދެއްވިއެވެ. އެކަންތައް އޮތީ މިދިޔައިންނެވެ. މިދިޔައިން الإِمَامُ وَلِيْدُ بِنْ مُسْلِمُ رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވާއެވެ. "ނުސީހަތްވެރިން ކައިރިން އިލްމު ހުރައިގެން ނުވާނެއެވެ. ޤުރުއާން އެކަމުގެ އަހުލުވެރި މިސްކީނުން ދުރުން ގެންދި ހުދުގެއް ނުވެއެވެ."[1] އެކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ދުރުން ގެންދި ނުނި ޤުރުއާން ހުރައި، ކިޔައިގެން ނުވާނެއެވެ.

ދާއެކެވެ. އެ އިލްމު އުފެއްދުމުގައި ދުމިޔައްޔާ އެކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ދުރުގެ މަދިން ގެންދި ހުރައިގެން ނުވާނެއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޙާދީޘް (الصَّحِيْحَيْن)[2] ގައި ވާރިދުވެގެންވެއެވެ. (إِنَّ اللهَ لاَ يَقْبِضُ العِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ العِبَادِ، وَلكِنْ يَقْبِضُ العِلْمَ بِقَبْضِ العُلَمَاءِ، حَتى إِذاَ لَمْ يُبْقِ عَالِمًا، اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوْسًا جُهَّالًا، فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا) "ހަމަކަށަވަރުން الله އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް އިލްމު ދުރުކޮށްމަން ދުރުގައި، އެއިލްމު އެކަލޭގެ ޢަޅުތަކުންގެ ތެރެއިން ނުހިއްޕަވާނެއެވެ.

1 تاريخ دمشق (٦٣- ٢٩٢)

2 البخاري (١٠٠)، مسلم (٢٦٧٣)

އެހެނަސް އެކަލާނގެ އިލްމު ހިއްޖަވަނީ އިލްމުވެރިންގެ ތުރާނަ ހިއްޖަވުމުގަ އެވެ. އެގޮތުންވެސް އުއްމަތުގައި އެއްވެސް އިލްމުވެރިއަކު ބިންމަތީގައި ނުވާނެ އެވެ. އެހިނދު މީސްތަކުން އެބައިމީހުންގެ ގާތްކަން ތަންދުރު ފިޔަވައި ނުވާ ގާތުން އިލްމުވެރިންގެ ދާއިރާގައި އިސްތިހާރު އެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ސަލާމަތްކަމުގެ ކަރިހަން އެއަށް ގާތްވުމަށް މީހުން ގާތްވެވަޑައިގެން ދަންނަ އެވެ. ތަން، އެމީހުންގެ އަމިއްލަ ރަސޫލާ، އަދި އެބައިމީހުން މީސްތަކުން ވަކިކުރެވޭނެ ކަމެއެވެ."

الإِمَامُ الحَافِظُ العَلاَّمَةِ القُرْطُبِي ﵀ (الفَهْمُ فِيْ شَرْحِ تَلْخِيْصُ صَحِيْحِ الإِمَامُ مُسْلِمٍ)[1] ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "އިލްމު އުފެދިގެންދަނީ މީސްތަކުންގެ ހިތްތަކުން ކުރިމަތިވެގެން ދިއުމުން ހެދިގެން ގާތްކަމެއް ތަޢާލާގެ ގޮތުގައި މިސްރާބުން އެވެ. އެހެނަސް އިލްމު އުފައްދާވެގެންދިޔަ އިލްމުވެރިން ނުނިކުތުމާއި ދިރުމުންނެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ވެރިކަމައި އެބަހުރެ އިލްމުވެރިންނަށް ހިތަވައި ދިނުމުގައި ކުރިއެރުމަން އަދި ވަރުގަދިނުމުގެ އަޅުވެރިންގެ މަސްލަހަތު އަދިމަން އުޅޭ ގާތްވާ މީސްތަކުން ބޭނުމެވެ. މި ބައިމީހުން މީސްތަކުންނަށް ގާތްވެވަޑައިގަތުމާ ދިނުމުގައި ބޭނު އަދި މީސްތަކުންނަށް އެ ގާތްވުމަށްގައިވާ އިލްމު ވުޒާރާދިނުމުން، އެބައިމީހުންގެ ބޭނުމައި ގާތްވެވަޑައިގެން ވަބޭރި އެ ދަށުވެގެން ދެއްވެ."

[1] (٦– ٧٠٥)

الإمَامُ البُخَارِيْ ﵀ (الصَّحِيْحُ)[1] ގައި ތަރުޖަމާއެއް ގެނެސްދީ، عُقْبَةَ بِنْ عَامِرُ ﵁ ގެ އަރިއަރުން އަންނަނިވި އަޘަރު ގެންނަވާފައިވެ އެވެ. عُقْبَةَ بِنْ عَامِرُ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. (تَعَلَّمُوْا قَبْلَ الظَّانِيْنَ) "ޡާންނީންގެ އަހުލުވެރިން އައުމުގެ ކުރިން ތިޔަބައިމީހުން އިލްމު އުނގެނޭށެވެ." އެއަށްފަހު الإمَامُ البُخَارِيْ، عُقْبَةَ بِنْ عَامِرُ ގެ ބަސްފުޅު ޝަރަހަކުރައްވާ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ޔަޢުނީ : ޡާންނީންނަކީ ހިތާހިތުންތަކުގެ މައްޗަށް ވާހަކަދައްކާ މީހުންނެވެ."

العَلاَّمَة النَّوَوِيْ ﵀ (المَجْمُوْعُ شَرْح المُهَذَّبِ)[2] ގެ މުޤައްދިމާގައި الإمَامُ البُخَارِيْ ﵀ ގެ ބަސްފުޅު ޝަރަހަކުރައްވަމުން ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އޭގެ މާނައަކީ: ތިޔަބައިމީހުން އިލްމު، އެކަމުގެ ޙަޤީޤީ އަހުލުވެރިން ކަމުގައިވާ ވަރަށްވެރި އިލްމުވެރިން ދުނިޔެ ދޫކުރައްވާ ވަޢުދުއެތެރެވުމުގެ ކުރިން އެބޭކަލުންގެ އަރިއަރުން އުގެނޭށެވެ. އެބޭކަލުންނަށް ފަހުގައި، އެއްވެސް ޝަރުޢީ އަސާސެއްގެ ސަނަދެއް ނެތި އެބައެއް އަމިއްލަ ފިކުރު ގޮތުން ދައްކާ މައްސަލަ، އެބައިމީހުންގެ ނަފުސާނީ އެދުމެއް ވާހަކަދައްކާ މީސްތަކުން ތިޔަބައިމީހުން ކުރިމަތިވުމުގެ ކުރީގައެވެ."

ވީމާ، މިއަދު މީސްތަކުންގެ ތެރެއަށް ޖާހިލުކަން ފެތުރިފައިވާ ގޮތުގައި ޙަޤީޤީ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި އެއްޗެއް ނުހުރެވެ. ޒަމާނުގެ ކަށިކޮޅުގެ

---

[1] كتاب الفرائض، باب تعليم الفرائض (١٢– ٣ فتح)

[2] (١– ٢٠)

ޖަމާޢަތްތަކުގެ ތެރޭގައި - ޒިޔާރަތް ފުރަޔާ ނުހަނު ކައިރީގައިވާ ކަމެއް-
މީސްތަކުންގެ ތެރެއަށް ޗާހިލުކަން ފުޅާވެދާނެ ހިފުނިގެންނެވެ. މިއަދު
އެކިއެކި މީޑިއާގެ ދަރިއާއިން މީސްތަކުންގެ ސިޔާސީ ކަމާ ކުޅުވައިވާ
ގޮތްގަނޑު ތިރީގައިގެ ތެރެއިން ގިނަ ބަތަކަން އެކިގޮތްވެވާން ކަމުގައި ދޮކަލުވެ.

އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެތައްބަޔަކު މީސްތަކުންގެ ތެރެއަށް ނިކުމެ،
އިންސާނުންގެ ވިސްނުމަށްވުރެ ނާތިނަކުރި ވާހަކަތަކުން މީސްތަކުންނަށް
އެކަށީގެން ކުރާ ދެއްވެ. އެގޮތުގައި މީސްތަކުން މަގުފުރައްދަމުން ދެއްވެ.
އެކަމާ ދެކޭގޮތުގައި އެއީ ބަލާފައެވެ، އަދި މިއީ ބަލާލެވެ. އަދި
އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބައެއްމީހުން މިކަންތަކާލެދު ވިސްނާވެސް
ނުލައެވެ. އެކަން ކައިރީގައި މިކަމަކީ އެއްވެސް އިންތިޒާމުއްގެ ދަށުގައި
އުނަނަނޫ ކަމެއްނުނެވެ. ތަނެއްދޫކުރެއް ބެލުމެއްނެތި، ނިކުންވެއްނެތް
ގޮތުގައެވެ. އެކަމާ ކުރާ ދަރުވާތައް މިއީ "ފިޤުހުއްތައިސީރު" އެވެ.
ތައިސީރު (ލުއިކަން) ގެ ބިލުމެއް އެކަމަކަށް ނުއެނގޭއެވެ. އެއީ
ކުބައިކުރެއް އެކަމަކަށް ނުއެނގޭއެވެ.

މި ދުނިޔާގެ ތެރެއަށް އަދި އެހެން ދުނިޔާތައް އިތުރުކުރާށެވެ. މި
އިންތިޚާބުގެ ސިޔާސީ ތަޖުރިބާތަކުގެ ފުރަތަމަގައި، ދުވަސް އެހެން ދީނީހައްގަ
އިލްމުގެ ތަރަގީ ކުރެދުވަސްތަކެއްގެ ތެރެއަށް ބަލައިލާ އެބައިމީހުންނަށް
ޝައިޚުންތަކެއް ކަމުގައި ވަނީ ހުރިގެންނެވެ. އިލްމުވެރިންގެ ބަސްތަކުގެ

ދައްކަން ބަސްބުނާ ބައެއްގެ ގޮތުގައި މުއުމިނުންވަނީ ވެފައެވެ. އިލްމުގެ ބޮޑުދަރަޖުން މިބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ވަކިވައި ނުވާތަންގައި، ކުޑަދަރަޖުންވެސް ނުވަތަވެ އެވެ. އެންމެ ބޮޑެތި އިލްމުވެރިންގެ ދައްކަން މިބައިމީހުންވަނީ ބަސްބުނާބައެއްގެ ގޮތުގައިވެފައެވެ. ދުނިޔަދައްކަން ތާބިޢީ، އެބައެއްގެ ތެރެ އުމުރުދުވަސް ބަޔަކުން ނަސޭހަތްދެއްވުމުގައި ޝޫރާކުރެއްވި އިލްމުވެރިންގެ ދައްކަން ބަސްބުނާބައެއްގެ ގޮތުގައި މިއަދު މިބައިމީހުން ވަނީ ވެފައެވެ. އެ އިލްމުވެރިންގެ ތެރޭގައި ދުނިޔާދޫކުރައްވާފައިވާ އިލްމުވެރިންވެސް ހިމެނެވެ. މިސާލަކަށް الإمامُ أَحْمَدُ، مَالِكُ، الشَّافِعِيُّ އަދި މިނޫން އިލްމުވެރިންނާއި މިފަދަ ދުވަސްވަރުގެ އިލްމުވެރިން ހިމެނެ އެވެ.

މިފަދަ ބަސްތަކެއް ބުނާ މީހުންނަށް ބަލައިލުމުން ތިބާއަށް މިކަން އަދި ނުފެނިދާނެއެވެ. ނަމަވެސް ތިބާ ކައިރިވެގައި، ފުރިހަމަ ޗެކްލައެއް ތަޙްޤީޤުކޮށް ލިޔުއްވައި ދޫދޫ، މިހެން ބުނެފިހިނދުގައި އާންމަން މިކަމުގެ ނުކުރެވޭން އެވެ. އެއީ އާންމުގެ އިލްމީ ފެންވަރު ދަށްވުމުންނެވެ. އެހެނަސް މި ފަދަ ބާޠިލުގައި ހުރި، މިއީ ބަޑިރުޙީ ބަސްމަގުން ދެނެގަންނަން. މިއީ ބިދުޢަތް، މިއީ ސުންނަތް، މިއީ ހުއްދަ ކަމެއް، މިއީ ހުއްދަނުވާ ކަމެއް، މިއީ ދީނާޚިލާފުކަމެއް ނޫން ބުނަމުންދިއައެވެ.

ބުނެފައެވެ. މިއީ ބިދުޢަވެރިންނާ ވަބާއެކެވެ. މިއީ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ފެތުރިފައިވާ ބިދުޢަވެރިންނާ ނުރައްކާތެރި ކަމެކެވެ. އެއްވެސް ޝައްކެއްނެތް ގޮތުގައި މިފަދަ ސައިޓުތަކުގެ އެންމެ ފުރަތަމަ މަޤްބޫލުކަމުގައިވާނީ މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައިވާ އާންމު މީސްތަކުންނެވެ. ކޮންމެ މިހާރުވެސް ބޭނުންވަނީ މުސްލިމުންގެ މައްކަން ބަސްވިޔާ މިހާރުގެ ގޮތުގައިވާނެވެ. އެގޮތުން އެންމެފަހުން މީސްމީޑިއާ މަގުފަހިކުރުމަށް އެހެ މީހުންގެ ބަސްމަގުކަމުގައި ބުނެފައިވާ ފަދައިން ގޮވާމަކަށް ވަގުތުވި ފުރުވާލުވިފައިވާ ބިމަހަން މީސްމީޑިއާ ޢަމަލުކުރުމެވެ. އެއަށްފަހު އެންމެހައި މީސްމީޑިއާ އެބިމަހަން ގެންގޮސް އެ ތަކެތި ގާއިމުކުރެ އެވެ. އެހެނަސް އާދާ އެއިން އެއްވެސް އެއްޗަކު ގަޔާ ނުބެލި، ސަލަފުވެރިކަމާ އެކުގައި ދުރުހުރެއެވެ.

މިއީ ޝީޢާއިންގެ ޖަމާޢަތްތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަމެކެވެ. الإِمَامُ اِبْنُ أَبِيْ شَيْبَة رحمه الله (المُصَنِّفْ)[1] ގައި الإِمَامُ الشَّعْبِيْ ގެ ރިވާޔަތުން ގެނެސްދެއްވާ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ބިދުޢަތު ޢާލިމު ތަކެއްޓަކަން އަދި ޢާލިމު ތަކެތި ބިލްމަން ބަދަލުވާ ދުއްމަންފަދަ ފުނދި ޝީޢާމަތުގެ ނުވާން އެވެ." މާނައަކީ ހަމަކަށަވަރުން ބިދުޢަތް އެކުއެކުވެގެން ޖެހިގެންދިއުމެވެ.

1 رقم (٣٧٥٧٧)

އެތަންތަނުގެ ތިޔަފަދަ އިދާރާތަކުން ގެރިބާރުވާތަކުން ތިބާގެ އަމިއްލަ ޚިޔާލުން މިއަދު ފެންނާނެ އެވެ. ފަހުމުވުމުގައި ދުވަހުންނަންގާ ތިލަފަތެވެ. ހުރިހާ ބުރަސްއަށްގައި ބައްޓަންވުމާ އިދާރާކަން ގެރިބާއެވެ. އެބައި މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން މިހާރު ގަޑި ދުވަހެއްގައި ވަންނަން އެއްކޮޅަށް ހަރުމުގައި ދުވަހުދާއެވެ. އާދާ ބުނާބަހުގެ ސިފައްބަޔަކަން ބާރުބޭނުންކުރުމުގެ ސަބަބުން، އެހެން ހާލަތްތަކެއް، ނުވަތަ އެހެން ބަދިބާއެއް، ސަރާބީއްގެ އެހެން ބަސްފުޅުއް، ތަބީއްގެ އެހެން ބަސްފުޅުއް، ނުވަތަ ދުއްތަބު އެހެން އިމާމުގެ ބަސްފުޅުއް ގެންނަނީކަމެއް ނުފެންނާނެއެވެ. އާއްމުގައި އާދާ ބަނޑުވަނީ މިސްކީނުން އާދާބުނާ ބަސްބައްލަ އެގޮތުގައި ބުނަމެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާއާ މިކަމުން ސަލަފުވެރިކަން ތިބިބިނުމަށް އެދި ދަންނަވަމެވެ.

ބުނަމެވެ. ތާބިޢީ ބަޔާއެވެ. އެހެން ވެސް މިއުއްމަތުގެ ސަލަފުން رَضْوَانُ الله عَلَيْهِمْ جَمِيْعًا މިބާބުގައި ނަހަނު ފުރިހަމަ މިސާލެއް ދައްކަވައިދެއްވާފައިވެ އެވެ. އެގޮތުން މިކަމަށް الإِمَامُ مُحَمَّدُ بِنْ سِيْرِيْن ﵀ ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުވެ އެވެ. الإِمَامُ مَالِكُ ﵀ ވެސް ހަމައެފަދައިން މިބަސްފުޅު ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. އެބަސްފުޅަކީ (إِنَّ هَذَا العِلْمُ دِيْنٌ، فَانْظُرُوْا عَمَّنْ تَأْخُذُوْنَ دِيْنَكُمْ) "ހަމަކަށަވަރުން މި ޢިލްމަކީ ދީނެކެވެ. ފަހެ ތިޔަބައި މީހުންގެ ދީން ހޯދައިގަންނަނީ ކާކުގެ ކިބައިން ކަމުގައި ބަލާށެވެ." މީހެއްގެ ފަރާތުން އެބައި މީހުން ދީނުގެ ޢިލްމު ހޯދަން އުގެނުމުގައި

އެމީހަކާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރެވުނުއިރު ދިނަކަމުން ބުނެފައި އެވެ. (أَتُرِيْدُوْنَ أَنْ تُزَوِّجُوْهُ)[1] "އެނަރާއި ކައިވެނިކޮށްދިނުމަށް ބޭނުންވޭތޯ ހެއްޔެވެ." ސަބަބަކީ، އެބައިމީހުން އެމީހަކާ ދެކޮޅަށް ސުވާލުކުރާތީއާ ދިނަކަމުންނެވެ.

އެގޮތުން الإمَامُ بَهْزُ بِنْ حَكِيْمُ (المَجْرُوْحِيْن)[2] ގައި ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. " اللهގެ ދީންކުރުމަށްޓަކައި ހުރުމަތްތެރި މީސްމީހުން ހުރިން ދާ ބައްޕަކަން ބޭވެރިންނެވެ އެވެ." ވަރަ، ދީނުހަމައި، ދީނާކަމަށްޓަކައި، މީސްމީހުން އެމީހެއްގެ މައްޗަށް ޙުކުމްކުރަން ބޭނުންވެއެވެ. ހެދި ދީނަށްޓަކައި ހުރުމަތްތެރި މީސްމީހުން ބޭނުންވެ އެވެ. اللهގެ ދީން ހުރުމަތްތެރި މީސްމީހުން ހުރިން މާބޭނަ ބައްޕަކަމަށްވެއެވެ. ފަހުން ޚާއްޞަ ހިނގާ ވާޖިބު ހުރިން ހީވެއެވެ. އެކަމަކު ކާފިރުންގެ ހައްޤު ހަމަ ހީވެއެވެ. އަދި ރަސޫލާއަށް އެއްޗެއް ޚާއްޞަ ނުކުރެވޭނެ ވާހަކަ ދައްކާފައި ވެއެވެ. ދީނަށް އެމީހަކު ދެކޮޅުހެދި ބަޔަކު އެއްޗަކަށް ހީވެއްޖެއްޔާ ހީވެ ހުރިން ހެއްޔެވެ؟ މިއީ ވާހަކަ ފާއިދާކުރާން ކަމެއް ނުވެއެވެ.

އާއާކުރުމަކީ މިއީ ބައްޕަކަމުން ވާހަކަ ދެކެވުނުގޮތްތަކެވެ. މިއީ އެއްވެސް ގޮތެއްގައި ވާހަކަ އެމީހެއްގެ ކައިރިން ހިނގުމަށް ހުރިހައިވެސް ނުވަތަ ހިނގުމަށް ހުރުމަތްތެރި އެމަށް ފުރިހަމަކަމެއްގައި އިދިނުމަށްވުރެ އެއްވެސް ވާހަކަ ބަދަލުކުރަން ގޮތެއްގައި ބުނާތީ ބަހުސްކުރަ ނުވެއެވެ.

[1] (الكفاية) ގައި الحسن بن صالح بن حي މިފަދައިން ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. ص (٩٢)

[2] (١– ٢٣)

ސަބަބަކީ ޢަދުލުވެރިކަމުގެ ބާބުގައި ބަސްތައް ބަޔާންވެގެންވަނީ ދެބަޔަކަށްވެ.

އެމީހުންގެ ޢަދުލުވެރިކަމުގެ މައްޗަށް ބަރޯސާވެގެންނާ ގޮތުގައި ބަދުބަސްތައް ރައްދުވެދެއްވާ މީހުންނެވެ. އެފަދަ މީސްތަކުންގެ ތަރައްޤީން އިތުރު ނުހިނގާނެ އެވެ.

އަނެއްބައަކީ، އެމީހުންގެ މައްޗަށް ބަދުބަސް ބުނުން ބަހައްޓާލެވުން ނުވާ މީސްތަކުންނެވެ. އެހެނަސް އެމީހަކީ އެކަހެރި ކުރުމުގައިވާ މީހެކެވެ. އޭނާގެ ޢަދުލުވެރިކަމެއް ތަރައްޤީވެފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި އޭނާ އޭނާގެ ޢަދުލުވެރިކަން އެފަދައިން ތާއީދުވެފައި ނުވާނެއެވެ. ބަދުބަސް ބަހައްޓާލެވުނު ނުވެވޭ އަދި އެއާއެކަވެސް ޢަދުލުވެރިކަން ތާއީދުވެވަޑައިގެން ނުވެވުނެވެ. ވަރަށްބޮޑު! މިދުނިޔޭގައި ނުހަނު ބޮޑު ތަޖުރިބާއެއް އެވެ.

✵ ✵ ✵ ✵

٦. ވަގުތުގެ ޤަދަރު ހުރުމަތް ގަދަރުކޮށް މަސައްކަތް ކުރުން.

ޢާއްމުކޮށް އިންސާނާއި މުއުމިނުންނަށް އެބައިމީހުންގެ ވަގުތާ ގުޅިގެން ތަރައްޤީވުމަށް، ވަގުތުގެ ޤަދަރު ހުރުމަތް މަސައްކަތް ކުރުން ހުއްޓެވެ. ﷲ ﷻ ވަޙީކުރައްވާފައިވެ އެވެ. ﴿فَإِذَا فَرَغْتَ فَٱنصَبْ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرْغَب ۝٨﴾ [الشرح: ٧-٨] "ދުނިޔަވީ ކަންތަކުން ނިބަނދަރުވެ ތަވަކުލު ވަޒީފާތަށް ނިންމި، ދެން ނަބިއްޔާ ތަޖްރިބާ ކުރެއްވުމުގައި ގަދަރުވާ މަސައްކަތްތޫނު ކުރައްވާށެވެ. ތިހު ނިބަނދަރުވާގެ ވާނި ނިޔާވީގެ ހަޤީޤަތްގަނޑާ ކަންތައްކަށް ޢުދިވަޑައިގަންނަވާށެވެ." ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވާފައިވެ އެވެ. ﴿لاَ تَزُوْلُ قَدَمَا ابْنِ آدَمَ يَوْمَ القِيَامَةِ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ خَمْسٍ﴾ "ޤިޔާމަތް ދުވަހު ހިސާބަކުން ތިޔަ ކަކާ ދެދަރިއި ސުވާލުކުރެއްވުމުގެ ކުރިން ދަރިކަލުން ފިހާރަތު ދޮވެހުރި ގުޅިވެސް ނުހިވޭ އެވެ." އެކަންތަކުގެ ތެރޭގައި ނަބިއްޔާ ﷺ ކުރެއްވިއެވެ. ﴿عَنْ عُمُرِهِ فِيْمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ شَبَابِهِ فِيْمَا أَبْلاَهُ﴾[1] "ދުވަސް އުމުރުދުވަސް ހޭދަކޮށްފައިވަނީ ކިހިނެއް ހޭދަކޮށްގެން؟ އަދި ދުވަސް ޒުވާންދުވަސްވަރު ބޭނުންކޮށްފައިވަނީ ކިހިނެއް ހަދައިގެން؟" އެ ފަސް ސުވާލުގެ ތެރެއިން ދެ ސުވާލު ކުރިމަތިވާނީ ވަގުތާ ބެހޭގޮތުންނެވެ. މިކަމުން ސާފުކޮށްދޭ

[1] الترمذي (٢٤١٦)، އަދި الألباني (الصحيحة) ގައި މި ޙަދީޘް ޞައްޙަ ކުރައްވާފައިވެ އެވެ. (٩٤٦)

ވަޙީތާގުދުރުގައި ރައްކާތެރިވުމާއި، އެވަޙީއަކީ ދުނިޔެމު އެއްކޮށްކަމުގައި ދުކުރުމެވެ.

الله ގެ ޤުރުއާނާ ފޮތުގައި ބަޔާން ހުއްޓެވެ. الله ﷻ ސުބްޙާނަހޫވަތަޢާލާ (ދަރާވަރުދެއްކެވުން ފުރިހަމަ ހަމަޖެހޭ ވަޙީއެ) ގެންދެއްވާ، ޢަމަލު ގެންދެއްވާ، އިލްމު ގެންދެއްވާ، ހަނދު ގެންދެއްވާ އަދިވެސް އެހެނިހެން ވަކިތްތަކެއް ގެންދެއްވާ ވަޙީހެރިއްކުމުން، މިކަންތަކުން ތަހައްކަންދެނި ވަޙީގެ ދުރުގައި ކަމެވެ. އަދި ގަދައަޑު ވަޙީތަކުން ރައްކާތެރިވުމެވެ.

الإِمَامُ ابنُ القَيِّمِ رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވާ އެވެ. "ވަޙީތަކީ ބާކީ ގޮތުގައި ހަދަކުރުމަކީ މަރުވުމަންވުރެ ނުބައިވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ސަލަބަކީ ވަޙީތަކީ ބާކީ ގޮތުގައި ހަދަކުރުމުން މިބައެއް الله އާއި އާޚިރަތުދުވަސް ގެއްލިގެން ދާނެއެވެ. މަރުވުމުން މިބައެއް ގެއްލިގެން ދާނީ ދުނިޔެއާ، އެ ދުނިޔޭގެ އަހުލުވެރިންނެވެ."[1]

މިހެންވުމުން، ވަޙީތަކުގެ މައްޗަށް ރައްކާތެރިވުން އަހަރެމެންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި ހިނދުކޮޅެއްގާ މިންވަރުވެސް ވަޙީތަކުން ބާކީ ގޮތުގައި ހަދަކުރުމުގެ ނުވާނެ އެވެ.

[1] سير أعلام النبلاء (٢٠- ٢٦)

الوَقتُ أَنفَسُ مَا عُنِيتَ بِحِفْظِه   وَأَراهُ أَسْهَل مَا عَلَيْكَ يَضِيْعُ

މާނައީ : ވަޤުތަށްވުރެ އަގުހުރި އެއްޗެއްގެ ތެރެއިން ރައްކާތެރިވުމަށްވުރެ ބޮޑު އެއްޗެއް ނޫންނޫން އެވެ. އެހެނަސް މިއަދު މީސްތަކުން އެހާފަސޭހައިން ބޭކާރު ގޮތުގައި ހޭދަކުރާ އެއްޗެއްގެ ތެރޭގައި ވަޤުތު ހިމެނޭ ނުވެއެވެ.

مُحَمَّدُ بِنْ عَبْدُ البَاقِيْ السُّلَمِيْ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އަހަރެންގެ އުމުރުގައި ދުވަހަކުވެސް ވަޤުތުގެ ޒާޔިޢުން ހިނދުކޮޅެއްވެސް މަޖުލިހުގައި އަދި ކެއުމުގައި ހޭދަކޮށްފައިވާން ކަމެއް އަހަރެން ނުދަންނަމެވެ."[1]

ޚަލީލުބުނުގެ މަޝްހޫރު އިލްމުވެރިއެއް ކަމުގައިވާ **أَحْمَدُ الفَرَاهِيْدِيْ** ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އަހަރެންގެ މައްޗަށް އެންމެ އުނދަގޫވެގެންވާ ވަޤުތަކީ އަހަރެން ކެއުމަށް ހޭދަކުރާ ވަޤުތެވެ."[2] އޭނާ ކެއިންބުއިމަށް ހޭދަކުރާ ވަޤުތު ކުޑަކުރި ވުމުން، އިލްމު ހޯދުން އުނަގެނިވޭނެތީ އެވެ. **أَحْمَدُ الفَرَاهِيْدِيْ** ޚާއްޞަގައި ދުވަހަކުވެސް ވަޤުތެއް ބޭކާރު ގޮތުގައި ހޭދަކޮށްފައި ނުވުމުން، ކެއިންބުއިމަށް ހޭދަކުރާ އެވަގުތަކީ އެންމެ ބޮޑު، އުނދަގޫ ވަޤުތުކަމުގައިވެދާ އެވެ. ދެން، އެހެންވުމުން ވަޤުތު ބޭކާރު ގޮތުގައި ހޭދަކުރާ މީހާގެ ޙާލަތަކީ ކޮބައިތޯ އެވެ؟

---

[1] الحث على طلب العلم – للعسكري ص (٨٧)

[2] الفوائد ص (٣٣)

الأَسْوَدُ بِنْ يَزِيْد ﵀ ގެ ސީރަތުގައި ބަޔާންވެގެންވެ އެވެ. "ރަމަޟާން މަހުގައި ކޮންމެ ދެރޭއަކުން ޚަތިމް ކުރާކަމުގައި ރިވާވެގެންވެ އެވެ. الأَسْوَدُ بِنْ يَزِيْد ނިދާ ވަގުތުކަމުގައި ވަނީ މަޣްރިބާއި ޢިޝާނަމާދުގެ ދެމެދުއެވެ. ރަމަޟާން މަސް ނޫން ދުވަސްތަކުގައި ކޮންމެ ހަ ރެއަކުން ޚަތިމް ކުރާކަމުގައި ޛިކުރުވެގެންވެ އެވެ."[1]

އަހަރެމެންގެ ތެރޭގައި އުޅޭ އުމުރުން ނުވަތަ އަހަރަށްވުރެ މަތީގައި އުޅޭ މީހަކު އަހަރެން ދަންނަމެވެ. އޭނާ، އޭނާގެ އުމުރުން އަށް އަހަރުގައި ޤުރުއާން ހިތުދަސްކުރި ދުވަހުން ފެށިގެން މިއަދާ ޖެހެންދެން ކޮންމެ ތިން ދުވަހަކުގައި ޤުރުއާން ޚަތިމްކުރެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ހިތުން ކިޔަވުމުންނެވެ. ދުވަހަކުވެސް އޭނާގެ އަތުގައި މުސްހަފެއް ހިއްޕާ އަހަރެން ނުދެކެމެވެ.

ތިބާވާ އަހުންނާވެ. الأَسْوَدُ بِنْ يَزِيْد ﵀ މި ގޮތުގައި ޢަމަލު ކުރައްވާ ކަމުގައި ބަޔާންވުމުން އަޖައިބު ނުވާށެވެ. الأَسْوَدُ بِنْ يَزِيْد ވަނީ عَبْدُ اللهِ بِنْ مَسْعُوْدٍ ﵁ އަރިއަހުން الإِمَامُ اِبْنُ أَبِيْ شَيْبَة (المُصَنِّفْ)[2] ގައި ރިވާކުރައްވާފައިވާ ވަޞިއްޔަތުގައި ހިފަހައްޓަވާފައެވެ. عَبْدُ اللهِ بِنْ مَسْعُوْدٍ ﵁ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން ހިތްތަކަކީ ހުސްތަށްޓަކެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ޤުރުއާން އަޅައިގެން އެ ގެންގުޅުއްވާށެވެ. އެނޫން

[1] سير أعلام النبلاء (٤– ٥١)

[2] رقم (٣٠٠١١، ٣٤٥٥١)

އެއްޗެއް އޭގައި ނުގެންގުޅޭށެވެ." ހަދީޘުންނުވެސް ބަޔާންވެގެންވާ އެއްޗަކީ އެހެއްޗެއްގެ ތެރޭގައި އިދިކޮޅު ދީ އެއްޗެއް ނުގެންގުޅެވޭނެ ކަމެވެ. މިޤަވާއިދުގެ ދަލީލުން ބުނަމެވެ. މިއަދު މިހާރު ފުރިހަމަކުރި މިހިރީ ފުރުންނަވެ. މީގެތެރެއަށް ސައި އެލުމުން އެ ސައި އޮތުމުގައި ނުހުންނާނެ ކަމާބެހި ޝަރުޢީ ވެސް ނުވެވޭ. ކުރުމުވެސް އެކަށީގެން ބޭނުންވެގެން ވެސްމީ އަނެއްކާކަން ކަމަކާ ނެތިވާން އެވެ. އެއްގޮތަކީ ފުރުއަށާ ފުރުމުހުރެވެ. އަނެއްގޮތަކީ ސައިއަށާ ފުރުމުހުރެވެ.

މާނައެކެވެ. ދުރުހުން އަށާ ފުރުމާނެވެ.

ދުރުހުންގައި ވަކި ކަން އެއްޗެއްޗޭ އެވެ؟ އޭގައިވަނީ، الله އަށް ޢިބާދަތްކުރުމާއި އެކަމާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ޢިބާދަތްކުރުމެވެ. އަދި ދުލުން ކުރާ ޢަމަލު ހިތުން ކުރާ ޢަމަލުތަކާއި، މާނައީ : ޢަމަލު ކުރަންވާ ޖަހައިވާ ޢަމަލު ކުރާ ހިތުން ކުރާ ޢަމަލާއި، ނަފްސުކުރަންވާ ޖަހައިވާ އެންމެހައި ނަފްސުކުރަން ޢަމަލު ހިތުން ކުރުމެވެ. عَبْدُ اللهِ بِنْ مَسْعُوْدٍ ﷺ ގެ ޤައުލަކީ މިއެވެ.

(تَارِيْخُ بَغْدَادُ)[1] ގައި الإِمَام اِبْنُ جَرِيْرِ الطَبَرِيْ ﷺ ގެ ސިލްސިލާގައި ދަލީލު ކުރެވިފައިވެއެވެ. "ސާފީ ސަލަފު ހަރަކާ ވަކިކުރެ ކަށަވަރު ދުވަހަށް ސާފީ ސަލަފާ ޖިހާދުގައި ހެދަނުގަނެއެވެ." މާނައަކީ ސާފީސްއަހަރު ދުވަހުގައި ފަސްއަހަރުކަ އަންނިހަ ހަތަރުމަސް ސަލަފާ ޖިހާދުވެއެވެ.

---

[1] (٢ - ٥٤٨)

އަދިވެސް ސީރަތުގައި ބުނެވިފައިވާ އެވެ. ދުވަހަކުވެސް ހަޔާތުގައި ކެހިނދުކޮޅެއްވެސް ބޭކާރު ގޮތުގައި ހޭދަކުރައްވާފައެއްނުވެ އެވެ. އެއްދުވަހެއްގައި އަޞްޙާބުބުންނާ އެކުގައި އިނދެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "އާދަމް ގެ ޒަމާނުއްސުރެ ފަށައިގެން މިއަދާޖެހެންދެން އިސްލާމީ ތާރީޚް ލިޔުއްވައިދެއްވުމަށް ހިތްވޭތޯ އެވެ؟ އެބައިމީހުން ދެންނެވިއެވެ. އެއީ ކިހާވަރަކަށްތޯ އެވެ؟ އެއަށްފަހު އަހަރުމެންނަށް ތިރީސްހާސް ގަނޑު ނުކުތްވައި އުނގަންނަވައި ދެއްވިއެވެ. އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ. މިހާރު މީހާގެ އުމުރު ނިމިގެންދިއުމުގެ ކުރީގައި އެމީހަކު ނިމިފައިވާން ފަދަ ކަމެކެވެ.

އެހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ. إنا لله، ހިއްމަތް މަރުވެ ދިޔައީތޯއެވެ!

އެއަށްފަހު ތާރީޚް ތިންހާސް ގަނޑަކަށް ކުރުކޮށް ޚުލާޞާކޮށްދެއްވިފައި އެވެ. އަދި ތަފްސީރު މިމިންވަރަށް އުނގެނުނުތޯ ކަމުގައި ވިދާޅުވެ، އެބައި މީހުންނަށް ހިތްވައި ދެއްވިއިރު ތަފްސީރުގެ ބޮޑުމިނަކީ (التَارِيْخُ) ފަދަ ފޮތެއްވަރު ވިއެވެ.[1]

އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން الإِمَامُ الطَبَرِيْ ވަޑައިގެންނެވި ނަމަ، މިސޮތަކުން ބުނާނީ ކިހާ ކަމެއްވެސް ނޫނޭތޯ؟

[1] سير أعلام النبلاء (١٤– ٢٧٤)

އާސާރެކެވެ. އެންމެހައި ތާރީޚާ އަދުރަށްށެވެ. މި އިމާމުންނަށް، މިހާރާއިން އެބޭފުޅުންގެ ވަޒީރާ ގެދޮރުގައި އަހަރުތަކާއި ބާރުމަންނަށެވެ. އިދާރީ ހާސިލްކުރުމަށް، ދިރުމުގެއެވެ. އެބޭފުޅުންގެ އުމުރުތަކުގައި ހިނދުކޮޅާ މިންވަރު ފެށޭ ބޭރާރު ގޮތުގައި ހަދަން ބަރަކާތާތަކެއް ނުވެއެވެ.

✵✵✵✵

٠٧. ހެޔޮކަންތައް ކުރުމުގައި الله ﷻ އަށް ކުރްތަންވުން.

ހަމަކަށަވަރުން، الله ﷻ އެކަލާނގެ އަނބިޔާކަލުންގެ ތަޢުރީފު ހެޔޮކަންތައްތަކުގައި ކުރިއަރައި ދާ އަނބިޔާކަލުންނަން މަތިވެރި ބަސްފުޅު ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. الله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَيَدۡعُونَنَا رَغَبٗا وَرَهَبٗاۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ ٩٠ ﴾ [الأنبياء: ٩٠]

"ހަމަކަށަވަރުން އެބައި މީހުންނަކީ ހެޔޮކަންތައްތަކަށް އަވަސްވެގަންނަ މީހުންނެވެ. އެބައިމީހުން ތިމަން އިލާހުގެ ރަޙްމަތަށް ދުޢާކުރަންނަވަނީ އުއްމީދުކުރުމާއި ބިރުވެތިކަމާއެކުގައެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނީ ތިމަން الله އަށް ޚުޝޫޢުވެރިވާ ބަޔަކު ކަމުގައިވާ މީހުންނެވެ."

الإِمَامُ البُخَارِيْ رحمه الله (الصَّحِيْحُ)[1] ގައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިއަހުން ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. (مَنْ عَادَى لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِليَّ عَبْدِيْ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِليَّ مِمَّا اِفْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِيْ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ : كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِيْ يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِيْ يُبْصِرُ بِهِ)

"ތިމަން އިލާހުގެ ވަލީވެރިއަކާ، އެބަޔާ ތިމަން الله އެންގެވީ ޖަނަން އެމީހެއްގެ އަމަލުތަކުން ބަޔައްޗާ ފުރިހަމަ ފަރުޟުކަމާ، ތަޤުރީބުވެވިއްޖެ މިގޮ ދަންނަވާނެއެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން އެމީހާ ތަޤުވާގަން ތިމަން އިލާހު

[1] رقم (٦٥٠٢)

ހަނގުރާމަ އިއުލާންކުރައްވާ ހުށީމެވެ. އަދި ތިމަންއިލާހު އަޅާގެ މައްޗަށް ފަރުޟުކުރެއްވި ކަމެއް ކޮށްގެން ތިމަން އިލާހުގެ އަޅާ ތިމަންއިލާހާ ކުރިމަތިވުމަށްވުރެ، ތިމަން އިލާހު އެކަމަކަށް ލޯބިވެވޭގެންވާ ކަމެއް ނުވެއެވެ. ތިމަން އިލާހުގެ އަޅާ ސުންނަތް އަޅުކަން ކޮށްގެން ތިމަންއިލާހާ ގާތްވަނީ، ލޯބިވެވޭގެންދާންދެން ތިމަން އިލާހަށް ނަފުލުކުރުމުގައި ދެމިހުރެއެވެ. ފަހެ ތިމަން އިލާހު އޭނާއަށް ލޯބިވެވޭގެންފި ނަމަ އޭނާ އޭނާ އަޑުއަހާ ކަންފަތަށް (ތިމަންއިލާހުގެ ރައްކާތެރިކަމުގައިވާ ކަންފަތެއް) ކަމުގައި ޖައްސަވާނެވެ. އަދި އޭނާ އެއިން ބަލާ ލޮލަށް ތިމަން އިލާހު (ރައްކާތެރިކަމުގައިވާ ލޮލެއް) ކަމުގައި ޖައްސަވާނެވެ."

އެންމެ ހެޔޮކަން ބޮޑުވެގެންވާ އަދި ﷲ އަށް އެންމެ ބޮޑަށް ލޯބިވެވޭން އަޅުކަންތަކަކީ މި ޙަދީޘް ޝަރީފުގައިން ބަޔާންވެގެންވާ ފަރީޟާތައް އަދާކުރުމުގެ ފަރުޟުކުރައްވާފައިވާ އަޅުކަންތަކެވެ. އޭރު، އެއަޅުކަންތަކުގެ މައްޗަށް ފަރުވާތެރިވުމާއެކު، އަދާކުރުމުގެ މުސްތަޙައްބުކަން ކުޅަދާނަވުމުން ގޮތުގައި އަދާކުރުމުގެ ޝަރުޠު ކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގައި އެ އަޅުކަންތައް ކުރުމެވެ. އެންމެފަހަރު މުއުމިން އަޅުކަންކުރުންނެވެ. ދަންނާށެވެ! މިއިން އެއްވެސް އަޅުކަމެއްގައި ފަރުވާކުޑަ ނުކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި މިއަޅުކަންތައް އަދާކުރުމުގައި ކަންނޮޅި ގޮތުގައި ނުވާނެވެ. ފަހެ، މި އަޅުކަންތައް ވެގެންދަނީ ތިބާ އަދާކުރަނީއާ ކަތިރަކްތަކު އެއްބައެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ފަރުޟު އަޅުކަންތަކުގެ އިތުރަށް ތިބާ ސުންނަތް ވެގެންވާ އަޅުކަންތައް ކުރުމުން، އެ

ސުންނަތް ހަރުކަށްކޮށް ހިފާ އެކަލާނގެ ﷻ ވާ ބޭނުން ކައިރިކޮށްދެއްވާނެ އެވެ. އެގޮތުން އެހީތެރިވުން މީބާއަށް އެކަލާނގެ ތައުފީޤުދެއްވުން ލިއްބައިދެއްވާނެ އެވެ. މިއީ ނަހަރު ފާޅުކަންކުރެވިގެންވާ މަގުދަނީ ދެއްކެވެ.

ވީމާ، އެންމެހައި އަޚުންނޭވެ! އެކަލާނގެއަށް ޖިހާދުކޮށްލުމުގައި ތެދުވެރިވުމަކީ ކާމިޔާބު މީހުންނަށް އަތުވެދާ ނަޞޭހަތް ޖިހާދުކުރަން ޖެހޭނެ ކަމެވެ. ﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ٦٩ ﴾ [العنكبوت: ٦٩] "މިމަސައްކަތުގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރި މީހުން ދަންނާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންނަށް މިމަސައްކަތުގެ މަގުތައް ދައްކަވާނެމެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން الله ވޮޑިގެންވަނީ، އިޙްސާންތެރިންނާ އެކުގައިކަން ކަށަވަރެވެ." ނަފްސާ މިކަމުގައި ޖިހާދުކުރުމުގައި ދެމިހުންނަން ބޭނުމެވެ. އަސް އާދަ ހަރަކާތްތެރިވުމުގައި ފަސޭހަކަމާ އެކުގައި ކުރިއަށްދާއިރު ފަރުވާ، ނަފްސު ވެސް އަސް ފަރުވާ ކުރިއަށްދާއިރު އެއްކޮށްގެ ގޮތުގައި ހަދައިގަންނަ އެވެ.

ބަލާށެވެ. އެންމެހައި އަޚުންނޭވެ! އެކަލާނގެއަށް ކުރަންޖެހޭ ކަންތައް ދެކެ އެންމެހައި އަޚުންނަށް ކުރަނީ ރަހުމަތްތެރިކަމާ ތެދުވެރިވުމަށް الله އަށް ކުރަންޖެހެނީއެވެ. الإِمَامُ اِبْنُ أَبِيْ شَيْبَةِ (المُصَنِّفْ)[1] ގައި الإِمَامُ طَاوُوْسُ ﵀

[1] رقم (٣٥٣٣٧)

ގެ ފަރާތްފުޅުން ގެންސެފަދައިވާ ބަސްފުޅެއްގައިވެ އެވެ. الإِمَامُ طَاوُوْسُ رحمه الله ވިދާޅުވިއެވެ. "ދުނިޔާގެ ފޮނިކަމީ އާޚިރަތުގެ ހިތިކަމެވެ. އަދި ދުނިޔާގެ ހިތި ކަމީ އާޚިރަތުގެ ފޮނިކަމެވެ."

ފަހެ، ކޮންމެ ނަފްސެއް ވެސް ބިރާދަރުކުރުމުގައި، ދީނުގައިވާ ކަންތައްތަކުގައި ތަރުބިއްޔަތު ކުރުމުގައި، ހަނދުމަކުރުމުގައި އަދި އެހީތެރިކަމުގައި ދެމިހުރުމަކަން ބާރުދޭ ކަނަވަރުކަން ދެމިހުންނަންޖެހެއެވެ. އެއީ الله ﷻ މޫސާ عليه السلام ވިދާޅުވި ބަސްފުޅު ނަޤުލުކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿وَٱجْعَل لِّى وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِى ﴿٢٩﴾ هَٰرُونَ أَخِى ﴿٣٠﴾ ٱشْدُدْ بِهِۦٓ أَزْرِى ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِىٓ أَمْرِى﴾ [طه: ٢٩-٣٢] "އަދި ތިމަންނަބޭފުޅާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ވަޒީރަކު ތިމަންނަބޭފުޅާއަށް ލައްވާދެއްވާނދޭވެ. އެއީ ތިމަންނަބޭފުޅާގެ އަޚާ ހާރޫނެވެ. ހާރޫނުގެ ސަބަބުން ތިމަންނަބޭފުޅާ ބާރުގަދަ ކުރައްވާނދޭވެ. އަދި ތިމަންނަބޭފުޅާގެ ކަންތައްތަކުގައި (އެއީ : ރަސޫލުކަމާއި އެކަން ބާރަށްކިޔުއްވުމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތުގައި) ހާރޫން ބައިވެރި ކުރައްވާނދޭވެ." އެއީ ހިކްމަތެވެ. ﴿كَىْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾﴾ [طه: ٣٣-٣٥] "އަޅަގަނޑު އިބާދަތުގެ ހަމަސްތުރަކަން ގިނަގިނައިން ތަސްބީހަ ކުރުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެއީ އަޅަގަނޑު ގިނަގިނައިން އިބާދަތުގެ މަތިން ހަނދުމަކުރުމަށްޓަކައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން

އަދުވެންނާ ދުރު މީހަކަށް ބަލަހައްޓަވާފައިވާނެ ކަމަކުން ކަމުގައި އިބައިލާރު ވޭގެންވާ އެވެ."

الإِمَامُ ابنُ رَجَبٍ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އެމީހާގެ އަޑުއަހާ ތަނަވަސްކަމުގައި ހުރި ތިޔާގެކަމުގައި ވާހަކަ الله އަށް ބިރުވެތިވުމުގެ ޖަވަބު ކުރުމުގައި ގުދުރަތުންނަވީހާއަން، އެހާއަން ދަރިވާ ދުވަހުގައި الله އެހާއަން އެގެބިލާވާ ވޭގެ ޒަމާނީ ވާގެދައްވުމުގައި ވޭގެ ގަންނަވާނެއެވެ."[1]

މި ޒަމާނީ، މާލުކަން ލިބިގެންވާ މަންޒަރުކަމުގައި އެ ޒަމާނުގެ އަހުލުވެރިންނަކީ ކުރިއަރައި ގޮސްފައެވެ. އެ ޒަމާނުގެ އަހުލުވެރިން އަހަރުމެންނަށްވުރެ ކުރިއަރައި ދިޔައީ ހަނދާންކުރަމާ ގޮތުގައި **الإِمَامُ إِبْرَاهِيْمُ بِنْ يَزِيْدُ التَّيْمِيْ** ﵀ ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅު އަޑުއަހާށެވެ. އެއްދުވަހެއްގައި ގޮތް އަސްހާބުންނާ މުޚާޠަބު ކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔަބައި މީހުންނާ އެބައިމީހުންނާ ދެމެދުގައި ވާ ތަފާތުކަން ދަންނަވަ ހެއްޔެވެ؟ އެބައިމީހުން ކުރިމައްޗަށް ދުނިޔެ ނުކުމެގެން އައެވެ. އެހިނދުގައި އެބައިމީހުން ދުނިޔެއިން ފިލީއެވެ. ތިޔަބައި މީހުންގެ ފަހަތުގައި ދުނިޔެ ފުރަގަސްދިނުމުން ތިޔަބައި މީހުން އެދުނިޔޭގެ ފަހަތުން ނުކުތީއެވެ."[2]

[1] جامع العلوم و الحكم (١- ٤٧٤)

[2] الزهد –لابن المبارك (٥٥١)، އަދި الحلية (٤ - ٢١٢)

މިއީ، ފާޑުކޮށް ބަޔާންވެގެންވާ ގޮތުގައި ހުރި ތަފާތުތަކެވެ. ލޯބިވާ އެންމެހައި އަޅުންނޭވެ. ތިޔައަޅުންގެ ތެރެއިން އަހަރެމެންގެ އިލާހު އަދި الله ހެއްދެވި އެންމެ ހެޔޮވެގެންވި ހަބީބު ﷺ الله އަށް އަޅުކަން ކުރައްވައި އެކަލޭގެފާނު ކުއްތަންފުޅުފަޅައިގެންދި ޢަމަލުބަރާބަރު ކަސްދު މިހާކަން ބަޢަދިވެ ކުރުވަނިވި ކަނބަލެއް ފެންނާނެ އެވެ. އެއީ އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ހެއްދު ކަމުގައި ވީއިރު، ކުރީގައި ކުރައްވަވިފައިވާ އެންމެހައި ފާފަތަކާއި އެއަށްފަހު ކުރައްވަވިފައިވާ އެންމެހައި ފާފަތަކެއް އެކަލާނގެ ފުއްސަވާފައިވާ ހިނދުގައި ވެސް الله އަށް މިފަދައިން ކުއްތަންފުޅުފަޅައިގެންފިއެވެ. އެހާކުރެއި ބަދިޔާ ކުރައްވަމުއްވެ. (أَفَلاَ أَكُوْنُ عَبْدًا شَكُوْرًا)[1] "ތިމަން ނަބިއްޔާއަކީ އެކަލާނގެއަށް ޝުކުރުވެރިވާ ފަރާތެއް ކަމުގައިވެސް ނުވާނެހެއްޔެވެ."

(الْمُصَنَّف)[2] ގައި ބަޔާންވެގެންވެ އެވެ. مَسْرُوْقُ بِنْ الأَجْدَعُ ރައްޖުގެ އަޅުކަން ކުރެއްވުމަށްޓަކައި ނުކުމެވަޑައިގެންނެވި އެވެ. ސަޖިދައިގައި ހުންނެވި ހާލުގައި ފެނުނީ އަވަހާރަވުމުގެ ނިދައްޖަހާފައެވެ." މާނައީ : ބައްޕާ ހަދު ދުވަސްވަރުގައި، އެދުވަސްވަރުގެ ފައިދާ ހަޖުކުރުމަށްޓަކައި ވަޒީފާއެއް ހަޖުކުރެއްވުމުގެ ގޮތުންނެވެ. ބޮޑުދުވަހުގައިވެސް ވަންދަގެ ބަހުން އުފަންވި މީހުންތަކައިން ރައްޖުގެ އަޅުކަން ކުރެއްވުމަށްޓަކައި އެނބުރި

---

[1] البخاري (١١٣٠، ٤٨٣٦)، مسلم (٢٨١٩)

[2] رقم (٣٤٨٦٦)، الزهد — لابن المبارك (٩٧٥)

ވަޑައިގަތުމެވެ. ﷲ އަށް ކުރެވޭ ވުމުގައި އެންމެހައި ވަގުތުތަކެއް ކޮށްދިނުމާ ވަގުތުގައި ޙަދީޘްތަކުގެ އެއްވެސް ވަގުތެއް ލިބިވަޑައިނުގަން އެވެ. އެކަމުގައި ހުންނަވާ ސަބަބުން ވަޑައިގަތުމުން ތަކާ ދެކިވަޑައިގަންނަވާ އެވެ.

މިސްކީނުން ނިޔާވެވަޑައިން އަވަހަށް ނުކުތުމުގެ ނަމަވެ. މިބަސްކީނުގެ އިމާމު مَسْرُوْقُ بِنْ الأَجْدَعُ ނަގާދުވައި ކޯނަގަން ހުންނާ، އެގޮތުގައި ދުވަހުންނާ ގޮތުގެ މަސައްކަތް ލިޔުއްވުމުގެ ބާރުކުރު ދުކުވެވައިގެން ދުރަކުރުވެ، އަނބިކަނބަލުން ހިތްދަތިކަމުގައި ފުރަގަހުގައި ހުންނަވައި ގިސްލަވިސް ޔަގީނުގެ ކުރަހަމާ ހަމަގައި ވާރދުވެގެން އެވެ.

مَسْرُوْقُ بِنْ الأَجْدَعُ އަކީ الإِمَامُ عَبْدُ الله بِنْ مَسْعُوْدٍ ﷺ ގެ ދަރިވަރެކެވެ.

މިފަދައިން އެކަމުގެ މިސްކީނުން ކުރިއަރައި ދިޔައެވެ. އެބައި މިހުން ﷲ އަށް ކުރަނިވިމަން އަދުކަނޑަން އެ ގޮތުގައި އެއަދުކަމުގެ ރަހަ އެބައިމީހުންނަށް ލިބުނެވެ. އެބައި މިސްކީނުންނަށް އަދުކަނޑަކަށް ގޮބައިކަން އެހިގެން ދިޔައެވެ. އެބައިމީހުންނަށް އެ އަދުކަނޑަކުގެ ފުރަގަހުގައި ވަނީ ގޮތް އެއްޗެއްކަން އެހިދާއިލާ އެވެ. سُلَيْمَانُ بِنْ مَهْرَانُ الأَعْمَشْ ގެ ސިފަތަކުގައި ދިކުރެވިގެން ވެއެވެ. ހަމަދިހަ އަހަރުވަންދުން ދުވަހަކުވެސް ހަރަންބަންހަ ތަކްބީރު ފާއިތުވެގެން ނުދާކަމުގައި އެވެ.

އަދި ހަތްދިހަ އަހަރުވަންދެން ދުވަހަކުވެސް ފުރަތަމަ ސަފު ނޫންތަނަކުގައި ނަމާދު ނުކުރައްވާކަމަށް އެވެ."[1]

سَعِيْدُ بِنْ الْمُسَيَّبُ ގެ ސީރަތުގައި ލިޔެވިގެންވެ އެވެ. سَعِيْدُ بِنْ الْمُسَيَّبُ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ތިރީސް އަހަރުވަންދެން އަހަރެން މިސްކިތުގައި ހުއްޓާ މެނުވީ އިމާމް ބާންގި ގޮވާފައިނުވާ އެވެ."[2]

މިއީ ތިބާ އަމިއްލަ ނަފްސުގެ މައްޗަށް ކުރަންވާ ސުވާލު ކޮންފަދަ ޖާގައެއް ހުރެއްތޯ؟ އެބައިމީސްތަކުން، އުނގަންނައިދީ، ކިޔަވައި ދިނުމުގައި، ނަމާދު ގާއިމުކުރުމުގައި، ރޯދަހިފުމުގައި، ގާތްތިމާގެ މީހުންގެ ހައްގުތައް ފުއްދުމުގައި، މިސްކީނުންގެ ހާޖަތްތައް ފުއްދުމުގައި ދުލިހިބާ، ނަމާދަށް އެންމެ ފުރަތަމަ ހާޒިރުވާ މީހުންގެ ތެރޭގައިވޭ، ހެޔޮކަންތައްތަކުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ގާއިމުވާ މީހުންގެ ތެރޭގައިވޭ، الله އަށް އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރިޔަށްވެގެންވާ މީހުންގެ ތެރޭގައިވޭ ދިޔައީތޯ. މިއީ އެބައި މީހުންގެ ހަޔާތުގައި الله ގެއްލި ކޮންފަދަ ބަރަކާތެއް ހުރެއްތޯ؟

މިގޮތުން الإِمَامُ إِبْرَاهِيْم التَّيْمِيْ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "މިބާވަތުން މީހަކު ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ތަކުބީރާ ގެއްލުމުގައި ފަރުވާކުޑަކުރާކަން ފެނިއްޖެނަމަ،

---

[1] الحلية (٥- ٤٩)

[2] المصنف – لابن أبي شيبة (٣٥٢٢)

އުމުރުއްގެ ކިބައިން އަޅު ދޮވެވާރުވެ."[1] އެބޭކަލުން މިސްކީނުން ޤާއިމް ކަނޑައެޅި އެގޮތަށެވެ. މިއީ ދެގޮތެއްނާ ގޮތަކީ އޭގެއުމުގެ އަހުރުވެރިން ގެންގުޅެއުމާ މިހަރަކާތްވެ. ހުރަސްއަޅާކަށް ދުށިމިހުރުކަމަށް އެބައިމީހުންގެ ޖޮހާރަކީ ކުރަދާފޮށި ހަރުވާކުރައްވާ އެކުލަވާލުމުގެ އެވެ. ހަރަކާތްތަކެއް އެއްކިބާވެގަޑުގެ ފެށި އެއްވެސް ހަރުވާކުރާވާލުމެއް ނުވެއެވެ.

الإِمَامُ ابنُ القَيِّمِ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވޭ އެވެ. "ތިބާ މިސްކިތުގަޔަ ނަމަދުކުރުމުގައި ދުވިހުންނަ ހިނދުގައި، ހަވާނަސްފުގެ ވަގު ތިބާގެ ކައިރިއަށް އާދެއެވެ. އެވަގު އެތަނުން ނެރެފުލުމުގައި ތިބާ ޖަމާކުރެވޭއަށް ނުވެދުން، އެ ވަގު ތިބާ ނަމާދުކުރުމުންނާއި މިސްކިތުން ނެރެފާނެ އެވެ."[2] ސަބަބަކީ، ތިބާ ދުނިޔެއަކު ކިޔަމަންވެފައިވާ ނަފަ، ތިބާގެ ވަސްކަން އޮތީ ވެރިވެގަނޑުވެ އެވެ. ތިބާ ވާނީ ދުނިޔޭގެ ވެރިކަމަށް ހަމައަކާ ވިހުގެ ގޮތުގައެވެ. މި ހަވާނަފުސަކީ، މި ފަގަކީ، ހަނދިރިކަމުގެ ބިރުވެރިކަމުގައި ނުނި ހިނގައިބަނގައި ހުޅޫ އެއްކޮށް ނުނުވެ.

---

[1] الحلية (٥- ٤٩)

[2] الفوائد (ص ٩٧)

الإِمَامُ ابنُ القَيِّمِ رحمه الله (النُّوْنِيَّة) ގައި ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ.

وَالجَهلُ دَاءٌ قاتِلٌ، وَشِفَاؤُه   أَمْرانِ فِي التركِيْب متَّفِقَانِ

نَصٌ مِنْ كِتَابٍ ومِنْ سنَّةٍ   وَطبِيبُ ذاكَ العالِمِ الرَّبانِي

މާނައަކީ : ޖާހިލުކަމަކީ އިންސާނާ ނެތިކޮށްލާ ބައްޔެކެވެ. އޭގެ ޝިފާއަކީ، އިއްތިފާޤުވެފައިވާ، އެކުވެފައިވާ ދެ އަމުރެކެވެ. އެއީ ޤުރުއާނާއި ބަޔާންވެގެންވާ ވަޙީބަސްފުޅުތަކާއި، ސުންނަތުގައިވާ ބަޔާންތަކެވެ. އެއީ ރައްބާނީ އިލްމުވެރިޔަކުގެ ގޮތުގައިވާ ބޭސްވެރިޔާއެވެ.

މީހާ الله އަށް ކުއްތަނާ މިންވަރަކަށް އެކަލާނގެ މީހާ ރައްކާތެރިކަމާ މީހާއަށް އަދި މީހާގެ ވައްކަރުން ބަރަކާތް ލައްވާނެތެވެ.

ކަމަކާ ވިދިގެން އެއްސުން ކަލެއް ދީނުގެ ކުރާ ފަރިތައިން ބުނަމެވެ. އަހަރެން الإِمَامُ عَبْدُ العَزِيْز بِنْ بَاز رحمه الله ގެ އަރިހަށް ހިޖުރަތުން ١٤٠٩ ވަނަ އަހަރުގައި، الشَّيْخُ بِنْ بَاز رحمه الله ޖާމިއުގައި ދަރިސްދެއްވި ތަނަށް ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އަހަރެން رحمه الله އަރިހަށް ވަނީމެވެ. ބުނަމެވެ. އެއީ ބަރަކާތް ލިބެންވާ އަޖައިބުވަނިވި ތަނެކެވެ. މީހާ މިއަދު ސަލަފުންގެ އަޤީދާތައް ކިޔަވަންދޭ ހިނދު މިތަން ފެނުމުން މީހާ ބުނާނެ އެވެ. މިއީ އަޖައިބުކަމެވެ. މިކަން މިގޮތުގައި ނުވާނެ ކީއްވެގެން ހުއްޓުވީ؟ މިއީ ދުނިޔެވެރިޔެއް ހިނގާ ކަންތައްތަކެވެ. ސަލަފުންގެ ކުރިމަތިލުމުގެ ބާރުމަތިން ފަރަވާއިން އެޅެކަމުން ވަނީ

ޢަމަލުކުރައްވާފަ އެވެ. އުއްމަތުގެ ސަލަފުންނާ އެކުގައި ބަރަކާތް ލިބިގެންވާ ފަތަރިން އެބައިމީހުންނާއެކުގައި ބަރަކާތް ލިބިގެންވާ ތަން ފެނުނެވެ. الإِمَامُ عَبْدُ العَزِيْز بِنْ بَاز ﵀ އަކީ އެފަދަ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިންވި ބޭކަލެކެވެ. އަހަރެން الشَّيْخُ بِنْ بَاز ﵀ އަރިއަހަން މަޣްރިބު ނަމާދު ވަގުތުގެ ކުރިން ދިޔައީމެވެ. الشَّيْخُ بِنْ بَاز ﵀ އަރިއަހަން ވަނީ ނަމާދުކޮށް ނިމުމަށް ފުރުގައެވެ. އެމަޖިލިސް ވަނީ މީސްތަކުން ވަރު ފުރިހުރި އެވެ. ސުވާލުކުރަންނަވާ މީހުންނާއި ފަތުވާހޯދުމުގައިވާ މީހުންނާއި އަދިވެސް އެހެން މީސްތަކުންނެވެ. الشَّيْخُ ގެ އަރިހުގައި ދަފުތަރާތްބުކުގައި ދެ ތަޅުދާތް އޮތެވެ. އެހެން ދަރުވަރާތަކުން އަނބަ ފޮނުއްވާތަން އަނބަނބާ ކަރާތެއްގެކަރާތްބުކުގައި އޮތް ފޮނަހެވެ. އަހަރެން الشَّيْخُ އަރިއަހުގައި އިރިޔުމާއެކު ފޮނުއްވާތަން އަނބަނބަން ފެއްޓިއެވެ. ފޮނު ނެއްގުމުގައްޔުގައި އޭނާއަށް އެކަށުގެ ޖަވާބު ދެއްވ އެވެ. އެއަށްފަހު އަނބު ފޮނު ނަންގަވައެވެ. އެއަށް ޖަވާބު ދެއްވަ އެވެ. ފޮނުގެ އަޑުގަނޑު ބޭއްވުމާއެކުގައި އެފޮނު ރިސްދުވ އެވެ. ފޮނުނުއްގުމަށް ފުރުގައި ޖަވާބު ދެއްވަ އެވެ. الله ގަންތިީ ބަނަމުވެ. މިގޮތުގައި ދުމިހުންނެވި އެވެ. މިގޮތުގައި ބައިގަޔަށް ވަންދެން، ފޮނުގެ އަޑުގަނޑު މާޔަމި ބޭއްވުމަށްދަންދެން ފޮނުއްވުމަކަން ޖަވާބުދެއްވުމުގައި އިންނެވިއެވެ. އެއަށްފަހުގައި الشَّيْخُ ހާސިރުވެހި މީސްތަކުންނާ ދުޝައްބ ކަރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ސުވާލު ކުރަން ބޭނުން ވަރު ކާކު ހެއްދެވެ.

އެމީސްތަކުން އެމަޖިލިހަށް އައިސްފައިވެސް ނުހަނު ދުރުގެ އެކި ތަންތަނުންނެވެ. ކޮންމެ މީހަކުވެސް ދުރުން އެތަނަށް އައިސްފައިވެސް އޭނާގެ ސުވާލު ދެންނެވުމަށެވެ. ބައެއްމީހުން އެބައިމީހުންނަށް ހާއްސަ ސުވާލު ވަކިން ކުރެއްވެ. ބައެއްމީހުން الشَّيْخُ އިރުޝާދުވަޑައިގެން އިންނަވާތަނުގައި އިންނަވަނީ ކޮން ސުވާލުދަންނަވަ އެވެ. އަހަރެން ވެސް އެ އުނދަގޫ އަދި މީސްތަކުންގިނަ މަޖިލީހުގައި الشَّيْخُ އަރިހުގައި ސުވާލު ދެންނެވީމެވެ. އަހަރެން މިބާވަތް މިކަންތައް ޔަޤީންކުރީމެވެ. އަހަރެން الشَّيْخُ ﵀ އަރިހުގައި ދެންނެވި ސުވާލުތަކުގެ ތެރޭގައި (إِذَا رَأَيْتُمْ الرَّجُلُ يَعْتَادُ المَسَاجِدُ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالإِيْمَانُ) "މިތަބައި މީހުންނަށް މީހަކު މިސްކިތުގައި ނަމާދު ކުރުމަށް ދުވަހުން ތަން ފެންނަ ކަމުގައިވާ ނަމަ އޭނާއަކީ އީމާންކަމުގެ އަހުލުވެރިއެއް ކަމުގައި ހެކިވެދިނުމަށެވެ." މިޙަދީޘާއި ގުޅޭ ސުވާލުދަންނަވާލީމެވެ. އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. އަހަރެމެންގެ الشَّيْخُ އެވެ. މިޙަދީޘްގެ ދަރަޖައަކީ ކޮބައިތޯ އެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "މިއީ ޙަދީޘެއްއަކީ ބަލިކަށި ޟަޢީފު ޙަދީޘެއްކަމެވެ." އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. އެއީ ސަބަބެއްތޯ. ޝައިޚު ވިދާޅުވިއެވެ. މިޙަދީޘް ރިވާކުރި މީހުންގެ ތެރޭގައި دَرَّاج أَبُو السَّمْح ހިމެނޭ އެވެ. މި މީސްތަކުންގެ ގިނަކަމާއި ބުރަކަމާ އުނިކަމާއި ފެސް ޙަދީޘްތަކުގެ ބަލިކަމީ ސަބަބަކީ الشَّيْخُ އަށް ހަނދުމަފުޅު ކުރެއްވުނެވެ. މިއީ ވިސްނާލުން ހުރިކަމެއްކަމެވެ. އެއަށްފަހު الشَّيْخُ، ޝައިޚުގެ ގާބިލުކަމުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. ތެދުވެގެން

ގޮސް ހަދީޘްގެ ރިޖާލުންނާބެހޭ (التَّقْرِيْب) އަދި (التَّهْذِيْب) މިދެފޮތް ގެންނާށެވެ. ލައިބް ރަރީގެން ގޮސް އެދެފޮތް ހިފައިގެން އައިސް الشَّيْخُ އަށް ދަންނަވާދިނީމެވެ. އަދި الشَّيْخُ ވިދާޅުވި އެވެ. އޭގައި އޮވަނީ ތިމަންނަ ތިބާއަށް ކިޔައިދިން ފަދައިންނެވެ. އެއަށްފަހު އެމަޖިލިސް ނިމި ޢިޝާ ނަމާދަށް ބަންގި ގޮވުމާއެކުގައި މީސްތަކުން ތެދުވެއްޖެ އެވެ.

ދުނިޔޭގެ އާދި ކަންކޮޅުތަކުގެ މީސްތަކުންގެ ސުވާލުތަކަށް ޖަވާބު ދެއްވި އެވެ. އަދި ގާތްގަނޑަކަށް އެތަނަށް ހާޒިރުވެތިބި ފަސްދޮޅަސް މީހުންގެ ސުވާލުތަށް ޖަވާބުދެއްވި އެވެ. ޢިޝާ ނަމާދަށް ބަންގިގޮވުމާ އެކުގައި ވުޟޫކުރުއްވުމަށް الشَّيْخُ ވަޑައިގެންނެވި އެވެ. އެހިސާބުގައި ޚިޔާރުސަދު އޭނާގެ ޢާއިލާއާ ގުޅުންހުރި ވަކީގެ މައްސަލައަކާގުޅޭ الشَّيْخُ އަރިއަރުގައި ސުވާލުކުރެންނެވި އެވެ. އެހެން މީސްތަކުންނާ ވަކިވެ ތިރިހުންނެވީ ވަރުތަކުންނާއި އަންހެންމީހާގެ ވަރުތަކުން الشَّيْخُ އަޑުއައްސަވައި އުފުރުންނަން ފަތުވާ ދެއްވި އެވެ. އެއަށްފަހުގައި الشَّيْخُ ވުޟޫ ކުރެއްވި އެވެ. އަދި الشَّيْخُ ވިދާޅުވި އެވެ. މިރޭ ކާންވާނީ މަރާ އެއްޗަ އެވެ. އަހަރެންނަށް ރޭގަނޑުގެ ކެއުމަށް ދަޢުވަތު ދެއްވި އެވެ. އަހަރެމެން އެތަރުތަކުގައި ވަޑުކި الشَّيْخُ މިސްކިތް ކައިރީގަ އެވެ. الشَّيْخُ މިސްކިތުގެ ދޮރާށްކަމަށް ކުރެއްވުމުން ފަހުގައި (بُلُوغُ المَرَام) ކިޔަވާ ދަރުސް އެވެ. ބައެއް ހަދީޘްތައް ޝަރަޙަކޮށް ދަރުސް އެވެ. އެއަށްފަހު ޢިޝާ ނަމާދު ކުރެއްވި އެވެ. ޢިޝާ

ނަމާދަށް ދަތުރުގައި الشَّيْخُ އާ އެކުގައި އަހަރެމެން ދިޔައީމެވެ. މިސްކިތުގައި ތިބި އަހަރެމެންނަށް އަދި އަހުރެން މިސްކިތަށް ވަންނަން ވެސް الشَّيْخُ ތަބައްރަކު ދެއްކިއެވެ. އެ އަހަރެމެނަށް މިސްކިތަށް ވަންނަން އެކަލޭގެ ކުރިން ވަސްހާރުކުރަމުވައި ކުރިން ދެއްކިއެވެ. އަދި އަހަރެން الشَّيْخُ އާ އެކުގައި އިރީނދު ޝައިޚް އަރިއަހުގައި ބަހައް ސުވާލުދެންނެވީމެވެ. އަހަރެން ދެންނެވި ސުވާލުތަކުގެ ތަހުރީން ސުވާލެއްގައި ދެންނެވީމެވެ. އަހަރެމެންގެ ޝައިޚުއެވެ. (نَهَى النَبِيُّ ﷺ أَنْ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائِمًا) الشَّيْخُ ވިދާޅުވިއެވެ. "ޞަޙީޙް ބަޔަތްކުރޫން ހަދީޘް އެކެވެ." އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. އަހަރެމެންގެ الشَّيْخُ އެވެ. ބަޔާން އިޙްތިލާފުން ޞަޙީޙާ ދެކުގައި ފާޅުކަ ކަށްލާފާ ޞަޙީޙު އަޅި ތަޙަރީ ހަދީޘްއެއްގެ ގޮތުގައި ވިދާޅުފައިވާއެވެ. الشَّيْخُ ވިދާޅުވިއެވެ. "ޞަހަށް އަހަރެން ދަންނަވަމެވެ. އަހަރެމެންގެ އަޚް الشَّيْخُ مُحَمَّدُ نَاصِرُ الدِّيْن الأَلْبَانِي އެވެ." އަހަރެން الشَّيْخُ އަރިއަހުގައި ދެންނެވީމެވެ. الشَّيْخُ الأَلْبَاني އެވި ގޮތުތަކުން ދަރީޙާ ހިފާވެގެންވާ ކަމުގައި ދިޔަހު ކުރައްވާފައިވާއެވެ. الشَّيْخُ ވިދާޅުވިއެވެ. "ޞަކަން އަހަރެން ދަންނަވަމެވެ. މިހަ އެންމެހައި ގޮތުތަކެއްވެސް ބަޔާން ގޮތުކަހެ ނޫންނެވެ."

މި އެންމެހައި މިސްކިތްގެ ގޮތަކާ އެކުގައި الشَّيْخُ ގެ ވިސްނުމުގެ ތޫނުފިލިކާ ދެކުގައި ފިސާރުން ހުއްޓެވެ. ދާނެކެވެ. ބަލާ ނަމާދުކުރު ނިމިއްޖެއެވެ. އަދި އެހެންތުރުގައި ސުވާލުތަކުންނަވާ ނިމުނީއެވެ.

އަދި އަހަރެން الشَّيْخُ ގާ އުޅުނުއިރު އިރިނީދާގެން އިނގިލީވެ. އުމަރުޖިއްސާގައި އަހަރެންނާއި الشَّيْخُ އަދި ޝައިރީގެ ގާތު ދޫން އުޅުން އުޅުވެސް މިހަރު ނުވެއްވެ. ގާތު ބަޔާއް އުއްޓަރި މުރާޖާ ކުރައްވުމުގެ ގޮތުން الشَّيْخُ އަހަ ވިދާޅުވެ ދެއްވިއެވެ. އެގޮތުން الشَّيْخُ މިދުރުން (تُحْفَةُ الأَحْوَذِيْ في شَرحِ جَامِعُ التِّرمذِي) ގޮތުގައި ކަށް ބައިގަނޑެއިރު ވަންދެން ޔާރާވިދާޅުވަން އިންނެވިއެވެ. އެއަށް ފަހުގައި الشَّيْخُ މަޖިލިސް ނިންމަވާފައްވުމަށް ފަހު އަވާހަށްދު ފައްޓާވުމަށް ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. މި އުނދޫދައި ކަންކަމަކީ އިސްވާފަހުން ކުރައްވި ކަންތައްކަމެވެ. އެންމެ ހުރިހާ ދުއްސުރިހާއެވެ. ޢާންމުކޮށް ޝައިޚު އަވާހަށްދު ފައްޓާވުމަށް އެގޮތަ ބަހަން ފަރާތަ މިނޑި ހުއްޓައެވެ. ތަގަނޑު ދަބައިވެ އެކައް ބާރުވެން، ނުވަތަ އުއްގަބު ބައިގައި ޝައިޚު ތަޢަލުކަން ކުރައްވުމަށްބަކައި ތެދުވެ ވަޑައިގަންނަވާން އެވެ.

ބުނެލީވެ. މިއީ ވަކިތަކައި ބަރަކާތްލިބިގެންދާ ކަލުގައިވާ ޖަޒާއިބޫލަ ކަލުކަވެ. މިއީ الله ﷻ ގެ ރަސޫލާހުން ލިބިގެންވާ ތަރުބިޔަތުކަވެ.

ލިބިވާ އަހުންނާވެ. ފަހު، މި ވަސިއްޔަތްތަކުގެ ތެރޭގައި ހަފަތަކުން ދުރުވެ ހުރުން ހިމެނެ އެވެ.

✵ ✵ ✵ ✵

٨. ތަޤުވާވެރިކަން ދުރުވެ ހުރުން.

الإِمَامُ مَيْمُوْنُ بِنْ مِهْرَانُ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ދުރުން الله ހަނދުމަކުރުމަކީ ދެބާވަތެއްވާ ގޮތެއްކަމެވެ. ފުރަތަމައެއް ކުރުމަށް އެރުއްވުމަކީ الله ގެ މަތިން ހަނދުމަކުރުމަކީ އެއަށްވުރެ ދެން ހަދި މާތްވެގެންވާ ގޮތެއްކަމެވެ. އެއީ ނަހީ ކުރެއްވި ކަމެއް ދޫކޮށްލުމެވެ."[1]

އެންމެހައި އަޅުންނަށެވެ. ނަހަމަ ކިހާ ދެރަކަންތަކުން އަބާ ވަގުތުވެ ވެގެންދާ އެންމެ ބޮޑު ސަބަބަކީ ކަމުގައިވާނީ ތަޤުވާކަމެވެ.

الإِمَامُ ابنُ القَيِّم ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ.[2] "ތަޤުވާކަމަކީ އިޚުލާޞަން ފަރަކަތްކަމެވެ. ބައެއް ފަހަރު އިޚުލާޞަންގައި މިހާ މަރުވެގެންދާ ފަރަހިން، އެހާ މިކަމުގައި ޤަދުރުވެގެން ދެއްވެ." މާނައަކީ : އެކަމުގައި އެހާމަރުވެގެން ދިއުމެވެ.

އެންމެހައި މުއުމިނުންނަށެވެ. ވީމާ، ތިބާއަށް الله އެކަލާނގެ ނިޢުމަތްތަކުގެ ޝުކުރިން އެތަކެއް ނިޢުމަތްތަކެއް ދެއްވާފައިވެ އެވެ. އަޅުއެއްހުގެ ނިޢުމަތް، ދީނުގެ ފުރުން ނިޢުމަތް، ދުނިޔެ ކާރުގެ ނިޢުމަތްފަދަ އެތަކެއް ގިނަގުނަ ނިޢުމަތްތަކެއް ދެއްވާފައިވެ އެވެ. ފަހެ، ތިބާއަށް ވާޖިބުވެގެންވޭ މި ނިޢުމަތްތަކަށް ޝުކުރުވެރިވުމާ އެކު ބައްދަލުކުރުމެވެ.

---

[1] جامع العلوم و الحكم (١- ٢٥٣)

[2] الفوائد (ص ٥٥)

ކުޑުކުދިން ފުރުގައި ބަސްދަރު ކުރުމުގެ ނޫނެވެ. ތިބާއަށް އެކަލާނގެ ދެއްވާފައިވާ ދަތިވެރިކަމާއި ނިޢުމަތްތަކަށް ޝުކުރުވެރި ފުވަޔާ، އެ އެންމެހައި ކަންތައްތަކުގެ ދަޢުލަތުން ޝުކުރު ވެރިވުމުގައި ދެމިހުރުމާއި، އެކަލާނގެ ހަނދާންކުރުމާއި އަދި އެކަލާނގެއަށް ޢިބާދަތް ކުރުމުގައި ދެމިހުރުމެވެ.

الإِمَامُ ابنُ تَيْمِيَّة ﵀ ޢަމަން ގެފުޅުން ވިދާޅުވެ އެވެ. (اللَّهُمَّ أَعنِّيْ على ذِكْرِكَ و شُكْرِكَ وَ حُسْن عِبَادَتك) އަދި ޢަމަންގެފުޅަކީ الله ދެއްވި ނިޢުމަތެއް ކަމުގައި ދެކެވަޑައިގެންނެވި އެވެ.

الإِمَامُ عَبْدُ الله بِنْ مَسْعُوْد ﵁ ގެ އަރިހުން الإِمَامُ الدَّارِمِيْ އަދި أَبُوْ نُعَيْمُ ގެންނަވާފައިވެ އެވެ. عَبْدُ الله بِنْ مَسْعُوْد ﵁ ވިދާޅުވިއެވެ. "މީހަކު ކުރާ ކުށްއެއްގެ ސަބަބުން އޭނާއަށް ލިބިފައިވާ ޢިލްމު ހަނދާންނެތިގެން ދާނެ ކަމުގައި އަހަރެން ދެކެމެވެ."[1]

الإِمَامُ أَحْمَدُ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އެމީހަކު ބަލާ ބެލުމެއްގެ ސަބަބުން އޭނާގެ އެންމެހައި ޙަރަކާތް ނެތިވެ ނުދާނެ ކަމާގެރު މިއީކަމެއް މިނުން ނުދެކޭނެވެ."[2]

---

1 سنن الدارمي (٣٨٨)، الحلية (١- ١٣١)، الزهد – لابن المبارك (٨٣)

2 فتح الباري – لابن رجب (١- ٢٠٠)

الإِمَامُ سَلَمَة بِنْ دِيْنَارُ الأَعْرَجُ ﵀ ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "ދެ އެއްޗެއްވެ އެވެ. އެ ދެ އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް އިންސާނާ ޢަމަލުކޮށްފި ހިނދުގައި އޭނާއަށް ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގެ އެންމެހައި ހެޔޮކަމެއް ލިބިގަންނާނެއެވެ. އެއީ މީހާގެ މައްޗަށް ދިނަ ވާޖިބު ނަގާނަ އެއްޗެއް ކުރުމެވެ." ދެންނެވުނެވެ. އެއީ ކޮން ދެ އެއްޗެއްތޯ އެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "މީހާ ހިތްޕޭނުކުރާ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި ވިޔަސް، އެއީ الله ލޯބިވާ ވާޖިބުކުރައްވާ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި ވުމުން އެކަމެއްގައި ހުރުމެވެ. އަދި މީހާ އެކަމަކަށް ލޯބިކުރާ ކަމެއް ވިޔަސް އެއީ الله ނުރުހިވޮޑިގެންނަވާ ކަމެއްގެގޮތުގައި ނުވުމުން އެކަމެއް ދޫކޮށްލުމެވެ."[1]

ތަރުޖަމާ: މީހާ ހިތްޕޭނުކުރާ ކަމެއްވިޔަސް އެކަމެއްގައި މީހާގެ ނަފްސު ދެކޮޅަށްޖެހުމެވެ. އަދި الله ލޯބިވާވާޖިބުކަމެއްގެގޮތުގައި ވުމުންނެވެ. އަދި الله ރަސޫލާގެ އެކަމަށް އެކަމާނުލާގެ ލޯބިވާވާޖިބުގަންނަވާ ކަމެއްވުމުން، ނަފްސު އެކަމަށް ލޯބިނުކުރާކަމުގައި ވިޔަސް އެކަން ދޫކޮށްލުމެވެ. މިއީ އިސްލާމް ކަމެކެވެ. އެހެންނަމަ ވިޔަ الله އެދިވަޑައިގަތް އެކަން ފަސޭހަކޮށްދެއްވި އަޅުކަން ފަސޭހަކަމެއްގެ ގޮތުގައިވާ ކަމެކެވެ. މިއީ الله ގެ ރަސޫލާގެ ތަޢުލީމުކަމުގައި ދަމިހުރެން އަޅާއަށް ފުރަސް ފަސޭހަ ކަމެކެވެ. ވީމާ، ނަޞޭހަތަކަށް އެދި އަންނަ މީހަކަށް މުޖާހަދާކުރުމަށާ ވިދާޅުވާ ފުރާވާ ވިދާޅުވިއެވެ. "އާޚިރަތުގައި މީހާއާ އެކުގައި ވުމަންއޮތް ކަމެއްގެ ގޮތުގައި ވުން، މިއަދު އެކަމެއް ކުރިއަށް

[1] الحلية (٣- ٢٤١)

ނުރުހުއްޖެވޭ. އަދި ތިޔަބާ އުޅޭގަޑި ހާލަތްތަކުގެ ފަރަގުގައި ނުވުމަށް

އެދޭކަމެއްގެ ގޮތުގައި ވެވުން، މިއަދު އެކަށީގެން ދުނިޔޭތެރޭގައިވޭ."[1]

އެންމެހައި ހަރާންނޫވޭ. މުއުމިން އަޚްލާގުން ޒިޔާދަކޮށް ދުވަހުގައި ޒުވާނުން

އެދުނު ކަންކަމެއް ހުއްޓެވޭ؟ އަޚްލާގުތަކެއް ނުހުއްޓެވޭ.

الإِمَامُ ابنُ القَيِّمِ ﷺ ފަރަތުކަމުގެ ނަޞޭހަތްތަކާއި، ހުރިން ފާޑުވާ ނަޞޭހަ

އަޅުގަނޑު ދީނުގެ ކަނބަލާ ވިދާޅުވެފައިވާ އެވެ. "الله ގެ ރަސޫލު ކިޔުން

މަތިވެގެން ނުދެވޭނެ. އެކަމާ ހަރުދު ފަސާދަވެގެން ނުދެވޭނެ. ބަލައިލީ

އެކަމަށް ވަރުގަދަ ވީމާ. ހިތް ފަސާދަވާ ނުދެވޭނެ. الله އަށް ދީނުގެ

ކުރިން ހަނދުމަ ނެތިގެން ނުދެވޭނެ. ވަރުގެ ބާކީ ގޮތުގައި ހުދުކުރުމެވެ.

އަޅުގަނޑު އާދާ ދުނިޔޭތެރޭގެވޭ. އަޚްލާޤު އާދާގެ އިޚްލާ ދުވަސްދުވަހިކާ

ކަންތައްތަކުގެ މައްޗަށް ފުރިހަ، އަޚްލާޤު ނިޔަތް ނުދެވޭނެ. ދުޢާ އިޚްލާސް

ކުރުއްވުން މަސައްކަތް އެވޭ. ހިތް ހަރު ހިތްއެވ ގޮތުގައި ވެދެއްވޭ.

އާދާގެ އުމުރުގައި ރިޟާވަނީ ބަރަކާތް ކަނޑުވެގެން އެވޭ. އިޚްލާސް

މަސްރޫފުވެވޭ. ދެރަ، ނިކަމެތިކަމުގެ ފާރާމުން ގެވުނުވޭ. ހިތް

ނުބަނަވަސްވޭ، އާދާގެ ބަދުއަހުލާގެ ފަރާތުން އިހްސާންތެރިކަން ލިބުނުވޭ.

ހިތް ފަސާދަކުރާނެ ފަދަ ބާރުއަގެ ގޮތުގައި އާދާގެ ރައްޔިތުންނާ ކުރިމަތިވާ އ

އިމާނާ ކުރިމަތިވާ ދުނިޔޭގައި، ހިތްދަނޑިވާ؛ މާއްސަކަތުގައި ދިގުދުވަހެއް

---

1 المصنف – لابن أبي شيبة (٣٥٢٥٩)، الحلية (٣- ٢٣٨)

ދިޔުމެވެ. ދަރަޖި އުނދަގޫ ދިރިއުޅުމުގައި ފުރާއި ވިސްނުން އުނިވެ ދިޔުމެވެ. ފާފަތަކުގެ ސަބަބުން ނުކުންނަ ނަތީޖާތަކުގެ ތެރޭގައި الله ހަނދުމަކުރުމުން އާޖިޒުވުން ހިފުން އެވެ. އެއީ ކުރާގަނޑުމަކުން ފުން ނުކުންނަ ފަދައިންނެވެ. އަދި އަލިފާނުން ތަކެތި އަނގާރުފިލާފަދަ ފަދައިންނެވެ."

މިއީ ފާފަތަކުގެ ނަތީޖާއެވެ. އެއަށްފަހުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "މި ކަންތަކާ އިދިކޮޅު ކަންތައް، ހެޔޮކަންތައް ކުރުމުން ފާޅުވާނެ އެވެ."[1]

އެންމެފަހު ބަސްތަކެއްގެ ގޮތުގައި ބުނަމެވެ.

ޚާތިމާ އަހަރެންނަށެވެ. ހަނދުމަކުރާށެވެ. (أَنَّ الأَعْمَالَ بِالخَوَاتِيْمِ) "ހަމަކަށަވަރުން އެންމެހައި ޢަމަލުތައް ނިސްބަތްވަނީ ވެގެންދާނީ އެންމެ ފަހުގެ ޢަމަލު ނިމިގެންދާ ގޮތުގައެވެ." މިއީ ނަބިއްޔާ ﷺ އަރިހުން البُخَارِيْ (الصَّحِيْحُ)[2] ގައި ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. الإِمَامُ ابنُ القَيِّمِ رحمه الله ވިދާޅުވެފައިވެ އެވެ. "އިންސާނާގެ ޢުމުރު ނިސްބަތްވެގެންވަނީ އޭނާގެ ޙާލަތުގެ ފަހުކޮޅުވަރުގަދަކަމުގައި ވެރިޔާ ކަންތަކަށެވެ. އިންސާނާގެ ޢަމަލުތައް ވަނީ އެންމެ ފަހުގެ ޢަމަލުގެ މަތީގައެވެ."[3]

---

1 الفوائد (ص ٣٤)

2 رقم (٦٦٠٧)

3 الفوائد (ص ٦٢)

ސަލަފުންގެ އިމާމުންގެ ތަޢާރުފުކުރުން -رِضْوَانُ الله تَعَالى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِيْن-

ވާރިދުވެގެންވާ ނުހަނު ގިނަ، މަތިވެރި ބާރުތާއެއް ނިސްބަތްވުމުގެ ކުރިން ކިޔައިދީފައެވެ. މި ބާރުތާ الإِمَامُ اِبْنُ أَبِيْ حَاتِمْ (الجَرَحُ وَ التَّعْدِيْلُ) ގެ މުޤައްދިމާގައި، ހަސަން އިސްނާދެއްގައި އަދި الإِمَامُ الحَاكِمُ (مَعْرِفَةُ عُلُوْمُ الحَدِيْثِ) އަދި اِبْنُ البَنَّاء (فَضْلُ التَّهْلِيْل وَ ثَوَابِهِ الجَزِيْل) ގެ ރިވާޔަތް مُحَمَّدُ بِنْ مُسْلِم بِنْ وَارَة ގެ އަރިއަހުން ރިވާކުރައްވާފައިވެ އެވެ. مُحَمَّدُ بِنْ مُسْلِم بِنْ وَارَة ވިދާޅުވި އެވެ. އަހަރެން أَبِيْ حَاتِمْ مُحَمَّدُ اِبْنُ إِدْرِيْسُ الرَّازِيْ އާ އެކުގައި أَبِيْ زُرْعَة عُبَيْدُ الله بِنْ عَبْدُ الكَرِيْم الرَّازِيْ އަރިއަހަށް ޒިޔާރަތް ކުރީމެވެ. އެހިނދު أَبِيْ زُرْعَة ވަނީ މަރުގެ ސަކަރާތުގެ މަތީގައެވެ. އަހަރެން أَبِيْ حَاتِمْ އަރިއަހުގައި ދެންނެވީމެވެ. "އަޅުގަނޑާ އެކުގައި ވަޑައިގަންނަވާނެވެ. أَبِيْ زُرْعَة ށަހާދަތް ތަލްޤީން ކޮށްދެއްވުމަށެވެ." އަހަރެން ކައިރީގައި أَبِيْ حَاتِمْ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހަރެން أَبِيْ زُرْعَة އަށް ޝަހާދަތް ތަލްޤީންކޮށްދިނުމަކީ ލަދުވެތިވާކަމެވެ. އެހެނަސް އަހަރުމެން ހަދީސް ކަމެއް އެކަކު އަންނަކަން ބަރިޗާ ހަދީސް ރިވާކުރީމު އެވެ. އަހަރުމެންގެ ތަޢާރަފުން އަޑުއިވުމުން، ޝަހާދަތް ކަލިމަކަން އުއްމީދު ކުރައްވައެވެ."

مُحَمَّدُ بِنْ مُسْلِم ވިދާޅުވި އެވެ. "އަހަރެން ފެށީމެވެ." އަދި މިގޮތަށިން ފެށީމެވެ. "އަހަރެންނަށް أَبُوْ عَاصِمْ النَّبِيْلُ ރިވާކޮށްދީފައިވެއެވެ. أَبُوْ عَاصِمْ النَّبِيْلُ އަކީ عَبْدُ الحَمِيْدُ بِنْ جَعْفَرُ ރިވާކޮށްދީފައިވެއެވެ. ފަހެ،

ހުރިސާބުން އަހަރެންގެ ބަސްފުޅުން ދުވަހަކުވެސް އަޅުވެސް ނާރާ އަދި ޢަޒާބުލިބިފައިވެސް ނުވާ ނަބިއްޔާގެ ހުކުމްވެފައިވާއެވެ."

އެއަށްފަހު أَبِيْ حَاتِمْ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހަރެމެންނަށް مُحَمَّدُ بِنْ بَشَّارُ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ. مُحَمَّدُ بِنْ بَشَّارُ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނައަށް أَبُوْ عَاصِمْ النَّبِيْلُ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ. أَبُوْ عَاصِمْ النَّبِيْلُ ދަށް عَبْدُ الحَمِيْدُ بِنْ جَعْفَرُ ޙަދީޘްކޮށްދެއްވިއެވެ. އެހެނީ أَبِيْ حَاتِمْ ގެ ބަސްފުޅުގެ ދުވަހަކުވެސް އަޅުއަސްސަލާމްގައިނާ، އަދި ދުވަހަކުވެސް ވިދާޅުވެފައިނުވާ ބަދަލުގައި ހުކުމްވެފައިވާއެވެ."

ފަހެ، އެހެނީ أَبِيْ زُرْعَة ރިވާކުރެއްވިއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅު ކުރެއްވި ކަމަށް، مُعَاذُ بِنْ جَبَل ޙަދީޘްކުރެއްވި ކަމަށް، كَثِيْرُ بِنْ مُرَّة ޙަދީޘްކުރެއްވި ކަމަށް، صَالِحُ بِنْ أَبِيْ عَرِيْب ޙަދީޘްކުރެއްވި ކަމަށް، عَبْدُ الحَمِيْدُ بِنْ جَعْفَرُ ޙަދީޘްކުރެއްވި ކަމަށް، أَبُوْ عَاصِمْ النَّبِيْلُ ޙަދީޘްކުރެއްވި ކަމަށް، އަހަރެމެން ކައިރީގައި مُحَمَّدُ بِنْ بَشَّارُ ޙަދީޘްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. "(مَنْ كَانَ آخِرُ كَلاَمِهِ مِنَ الدُّنْيَا : لَا إِلَه إِلاَّ اللهُ دَخَلَ الجَنَّةَ) لَا إِلَه إِلاَّ اللهُ އަކީ މިދުނިޔޭގައި އެމީހެއްގެ އެންމެ ފަހުބަސް ކަމުގައި ވި މީހާ ސުވަރުގެ ވަންނަ ހުށްޓެވެ."

أَبِيْ زُرْعَة ގެ ރޫޙު (الجنة) ޖަންނަތަށް ވަދެއްޖެ އޭގެ "ތޯ" ހަޅުތާ އުޅުމަކި ހަރިހަމަޖެން ރޫޙު ނުކުމެގެން ދިޔައީއެވެ."[1]

މިއީ އުބައިދުލްއިން ތަނަވަސްކަމުގައި ވީ ދުވަހުގައި الله ތަޢާލާގެ މިނިވަން. އުބައިދުލްއިންނަށް ބަރަކާތްތައް ނަހަރަދުކާ ދިޔަ ދުވަހުގައި الله އުބައިދުލްއިންނަށް ތަޢާލާ ބަރަކާތް ގެއްލުމުގައި ބަރަކަތްތެރިވެގެން އެވެ.

الله ﷻ މިނިވަން ނިޔަމާޔަތު އެކަލާނގެ ކަރާމާތްތެރިކަމުގައި، އަހަރެމެންނަށް ތިޔަބައި މިނިވަން އެކަލާނގެ ރަހުމަތްތެރިކަމާ ވާނެއެވެ. އަހަރެމެންނަށް ތިޔަބައި މިނިވަން ވީ ކަލާމް ތަނަވަސްކަމުގައި އަހަރެމެންނަށް ބަރަކާތްތެރިވެގެން ބަރަކާތް ގެއްލުމުގައި ދަރުމަވެރިއެވެ. وَ صَلَّى اللهُ وَ سَلَّم وَ بَارَكَ عَلَى رَسُوْلِ الله ، وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ سَلَّمْ .

❋❋❋❋

[1] فضل التهليل – لابن البناء (٤٩)، تقدمة الجرح و التعديل (ص ٣٤٥)، معرفة علوم الحديث (ص ٧٦)

މިފޮތުގައި އެކުލެވިގެންވާ ބައިތައް

މުތަރުޖިމުގެ ބަސް 3

ފޮތުގެ މުއައްލިފުގެ މުޤައްދިމާ 8

الله އަށް ޝުކުރުގައި އަދި ސިއްރިއްޔާތުގައި ތަޤުވާވެރި ވުމުގައި ދެމިހުރުން 14

އެންމެހައި އަޅުތަކުން الله އަށް ކުރަމުން ކުރާ ޢަމަލުތަކުގައާއި އަދި އަހުލުވެރިންގެ މައްޗަށް ވާޖިބު ކުރައްވާފައިވާ ކަންކަމުގައި އެކަށޭނެގޮތުން އިޚުލާޞްތެރިވުން 17

ފާއިދާ ކުރަނިވި އިލްމު ދަސްކުރުމަށްޓަކައި ގަދައަޅާ މަސައްކަތް ކުރުން 21

އިލްމަށް ޢަމަލުކުރުން 26

ފައިދާ ކުރަނިވި އިލްމު ޙާޞިލްކުރުމަށްޓަކައި ގަދައަޅާ މަސައްކަތް ކުރުން 35

ވަގުތުގެ ފައިދާ ހޯދުމަށް ގަދައަޅާ މަސައްކަތްކުރުން 46

ހެޔޮކަންތައް ކުރުމުގައި الله ﷻ އަށް ކުރިމަތިލުން 53

ﷺ 68

ﷺ 75